

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav archivnictví a pomocných věd historických

Bakalářská práce

Urbář pro panství Vimperk z roku 1552

Vedoucí práce: prof. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Autor práce: Denis Bartůšek

Studijní obor: Archivnictví

Ročník: 3.

2024

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 5. 5. 2024

.....

Denis Bartůšek

Anotace

Tato práce se zabývá rozbořem urbáře pro panství Vimperk z roku 1552 z mnoha úhlů pohledu. Velká pozornost bude věnována vnějšímu rozboru urbáře (jeho vzezření, způsobu uložení, použitému materiálu, vazbě atd.) a také vnitřnímu rozboru (styl a časové zařazení písma, čitelnost textu, paginaci a foliaci knihy apod.). Důraz bude kladen na význam urbáře a jeho obsah. Nebude chybět ani historie Vimperka a jeho okolí, včetně vesnic, které se nachází v námi zkoumaném urbáři. Posledním z témat této práce bude komparace zkoumaného urbáře s urbáři převážně ze 16. století a počátku 17. století. Komparace bude provedena na základě podobné lokality, nebo časového zařazení.

Klíčová slova: Urbář, Vimperk, Hospodářské dějiny, Historie Vimperka, Vnější rozbor, Vnitřní rozbor, 16. století, Vrchnost, Poddaní, Poddanské dávky.

Annotation

This thesis deals with the analysis of the 1552 land registry for the Vimperk manor from many points of view. A great deal of attention will be paid to the external analysis of the land register (its appearance, the way it is stored, the material used, binding, etc.) and also to the internal analysis (the style and timing of the writing, the legibility of the text, the pagination and foliation of the book, etc.). The focus will be on the meaning of the book and its content. The history of Vimperk and its surroundings, including the villages that are found in the town plan we are examining, will also be included. The last topic of this thesis will be a comparison of the examined land registry with the land registers mainly from the 16th and early 17th century. The comparison will be made on the basis of similar locality or chronology.

Keywords: Land registry, Vimperk, Economic history, History of Vimperk, External analysis, Internal analysis, 16th century, Supremacy, Serfs, Serf levies.

Obsah

Úvod	6
1 Dějiny Vimperka	8
2 Urbář – definice, použití.....	19
3 Urbář pro panství Vimperk 1552	25
3.1 Vnější popis	25
3.2 Vnitřní popis	26
3.3 Rozbor urbáře	28
4 Komparace s jinými urbáři.....	37
Závěr.....	40
Seznam literatury.....	41
Seznam příloh.....	44

Úvod

Urbář je pramenem výhradně hospodářských dějin, ale také může sloužit pro přibližný odhad počtu obyvatel – tedy statistické dějiny obyvatelstva. Tato práce je zaměřena výhradně na studium urbáře jako hospodářského a z části statistického pramene.

Práce je členěna na čtyři hlavní části. Kapitola o historii má za cíl nastínit vývoj Vimperka a celého panství v širším kontextu. Je nutné se opřít o práci *Vimperk: Město pod Boubínem* od Josefa Johna, v podstatě jedinou monografii o tomto podhorském městě. Tento autor zpracoval svou publikaci na základě pramenů z archivu města Pasov, Mnichova, Okresního archivu v Prachaticích, dále ze Státního oblastního archivu v Třeboni a Praze. Taktéž autor vychází z bohaté literatury – například se opírá o publikaci archeologa Jaroslava Böhma (*Naše nejstarší města*), dále dílo historika Jiřího Kuthana (*Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny třináctého století*), nebo publikaci historika Augusta Sedláčka (*Místopisný slovník historický Království českého*), či článek Antonína Haase (*Soupis privilegií měst a městeček v Jihočeském kraji*) a dílo Adolfa Kalného (*Soupis urbářů jihočeských archivů 1378-1773*) a mnoho dalších. Na této knize se také autorsky podíleli především Antonín Beneš, Jan Solar a Václav Starý – autor článku o počátcích města Vimperk, kde čtenářům přibližuje počátky a založení tohoto města (*K počátkům Vimperka*). Další informace nám poskytne Roman Hajník ve spíše populárně-naučné knize *Vimperk*, která nejvíce vycházela z dříve zmíněné publikace Josefa Johna. Autor se však v knize více zaměřuje na samotnou historii vimperských ulic než na výzkum vimperského panství. Jelikož je pro Vimperk důležitá také Zlatá stezka, která vedla skrze zkoumané panství, je k tomu využita práce od Františka Kubů a Petra Zavřela se stejnojmenným názvem.

Další kapitola pojednává o urbáři jako pramenu, jeho charakteristice a dosavadních odborných pokusech o uchopení urbáře jako historického pramene. Cílem této kapitoly je nastínit problematiku urbáře, jeho definici a obecný historický vývoj těchto knih.

Třetí kapitola se věnuje rozboru vimperského urbáře z let 1552 – jeho vnitřnímu a vnějšímu rozboru s cílem popsat a zhodnotit význam urbáře. Nejdříve bude popsán jeho vzhled, styl písma a číslování stran a listů. Poté se kapitola bude věnovat samotnému obsahu urbáře – jaké obsahuje úroky, běžné platy, vsi a podobné. K zjištění dnešních názvů vsí je použita publikace od Antonína Profouse, Vladimíra Šmilauera a Jana Svobody nesoucí název *Místní jména v Čechách (1. až 5. díl)*. Samotné vesnice, které v práci popisují a které se nachází v tabulkách

obsahující soupisy úroků a platů, jsou transkribované – z původního pravopisného systému jsou názvy převedeny do dnešní pravopisné normy. U odlišností tehdejších a dnešních jmen jsem tuto informaci vložil do poznámek. Pravopisná norma v urbáři totiž obsahuje klasické změny, které jsou v té době příznačné. Jedná se například o psaní „w“ namísto „v“, spřežky „cz“ místo „c“, „y“ nahrazující „j“, nebo „ij“ značící „í“ a podobné. To samé platí i pro citace slov nebo vět, které přejímám z urbáře. Existuje také urbář pro panství Vimperk z roku 1581, psaný německy, který by si zasloužil vlastní samostatnou práci.

Poslední část práce se zaměří na komparaci zkoumaného urbáře s některými urbáři. Zkomparuje údaje, které jsou v urbářích zapsané, dále porovná jednotlivé lokality, kde byly urbáře sepsány, a jejich hospodářskou rozmanitost, a nakonec se v kapitole nachází i výše jednotlivých úroků a platů daných urbářů.

Práce si klade za cíl rozebrat a shromáždit údaje z urbáře pro panství Vimperk z roku 1552. Pokouší se přiblížit jeho rozmanitost, nebo naopak strohost, oproti jiným urbářům z podobné doby nebo lokality. Dále má práce za cíl předat komplexní ustálené informace o výši stálých platů a běžných platů zkoumaného panství s přihlédnutím ke specifickým oddílům o naturáliích a podobným záležitostem, které se v urbáři nacházejí.

1 Dějiny Vimperka

V této kapitole se zaměříme na původ a vývoj města Vimperk včetně jeho okolí. Jako první dochované zmínky z okolí Vimperka přichází v úvahu pravěká naleziště z období paleolitu (asi 40 000 let př. n. l.). V 7. nebo 6. století př. n. l. vzniklo hradiště na hoře Věneč u obce Lčovice, přibližně 10 km od města Vimperk. Toto hradiště bylo obýváno Kelty, kteří se v této oblasti věnovali kromě jiného i rýžování zlata v řece Volyňce. Keltové se zde ovšem zdrželi pouze několik století, na přelomu letopočtu o nich mizí jakékoli doklady.

Od přelomu 7. a 8. století můžeme nalézt stopy o prvních Slovanech v podhůří tehdy Šumavského pralesa. Slované jako první kmen setrvali na území Šumavy s drobnými pauzami až do dnešních dob. Od jejich příchodu dochází k postupnému zkulturnění a zastavění vimperské kotliny a přilehlého okolí.

Přesné datum založení města Vimperk se zatím bohužel nepodařilo dohledat. První skutečně věrohodnou a na svou dobu odbornou práci sepsal vimperský učitel Josef Walter roku 1887 (*Geschichte der Stadt und Burg Winterberg*).¹ Jelikož se ale Vimperk v době, kdy zde učil zmíněný učitel, nacházel v převážně německém příhraničí, byla tímto faktem jeho práce ovlivněna – autor se snažil za každou cenu dokázat, že město Vimperk založil německý rod Bogenové. O desetiletí později přišel August Sedláček se svým monumentálním dílem *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, ve kterém korigoval informace o zakladatelích města i o době jeho vzniku.²

První skutečně doložená zmínka o Vimperku je z roku 1263. Tehdy pražský biskup Jan potvrdil donaci jakýchsi statků šlechtici Oldřichovi z Valdeka – jako svědek tohoto právního aktu byl přítomen jistý Purkart z Vimperka (Janovic). Purkartův otec Kunrát z Vimperka byl purkrabím královského hradu Zvíkov – patřil tedy k významným šlechticům té doby. Purkarta ale čekala ještě závratnější kariéra spojená s Přemyslem Otakarem II. Po nástupu tohoto Přemyslovce na český trůn, se Purkart stal nejvyšším maršálkem. Po tom, co Přemysl II. získal pro Čechy Rakousko a Štýrsko, se zmiňovaný šlechtic stal hejtmanem v těchto zemích. Krátce před svou smrtí, roku 1295, obdržel titul pražského purkrabího – vidíme tedy, že se jednalo o jednoho z nejvlivnějších šlechticů na dvoře Přemysla Otakara II.³

¹ JOHN, Josef. Vimperk – město pod Boubínem. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1979, s. 81.

² SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl jedenáctý, Prácheňsko. Praha: F. Šimáček, 1897, s. 141-152.

³ J. JOHN, Vimperk.

Zpátky ale k samotnému městu. Od roku 1263 byl tedy prokazatelně v držení Purkarta z Vimperka (Janovic) pod názvem Wintherberc/Winterberch.⁴ Vimperský hrad pochází ovšem ještě z doby před rokem 1263. Purkart dostal od Přemysla II. část pohraničního hvozdu jako léno někdy kolem roku 1260. Poté zde založil výše zmiňovaný hrad. Roku 1295 Purkart sice zemřel, avšak zanechal po sobě syna Zdíka, který měl rovněž syny Jana, Vavřince, Herborta, Peška a Purkarta.⁵ Na počátku 14. století měl tedy Vimperk a jeho panství jistotu stálých majitelů. V téže době dochází, alespoň podle archeologických nálezů, ke vzniku Vimperské větve Zlaté stezky, o které nyní bude pojednáváno.

Na první pohled má Zlatá stezka možná jednoduchou definici – obchodní stezka, která spojovala české země převážně s bavorským Pasovem. Přívlastek Zlatá může mít ovšem vysvětlení více. Asi nejstarší teorie, která se traduje, je onen lákavý odkaz na rýžoviště zlata, především na řekách Vltava, Otava a Volyňka. Pravděpodobnější je ovšem spojení s bohatými zisky ze stezky a tím, že byla chráněna četnými královskými privilegii.⁶ Neustále se vedou diskuse o tom, kdy vlastně vznikla. U hradu Kunžvart, který se nachází nad obcí Strážný, nedaleko státních hranic, bylo nalezeno několik zlomků z pozdní doby halštatské (asi 600-500 př. n. l.).⁷ To svědčí o pravděpodobném využívání stezky již v této době. Od raného středověku jsou doložené tři cesty. Všechny vycházely z Pasova, ale po pár desítkách kilometrů směrem na sever k českým hranicím se rozdělily. Všechny tři větve můžeme vidět na obrázku v příloze (Obrázek 3).

Dolní Zlatá stezka, nejstarší a nejvýznamnější z nich, fungovala již od 11. století. Začínala v Pasově, kde se hromadila sůl z oblasti Alp (Solnohrad). Dále cesta pokračovala přes Waldkirchen a Bischofsreut do Českých Žlebů, Volar a přes Libínské sedlo do Prachatic. Tato nejstarší stezka byla zároveň nejvýnosnější ze všech tří cest. Později, po vzniku Vimperské větve, se obchodníci na těchto cestách dostávaly do sporů.

Střední Zlatá stezka neboli Vimperská větev Zlaté stezky je pro naši zkoumanou oblast nejdůležitější. Její používání je doloženo od počátku 14. století. Od Dolní Zlaté stezky se oddělovala na sever od Pasova a vedla přes Herzogsreut, Philippsreut, Strážný, Horní Vltavici, Kubovu Huť a přes Arnoštku, Korkusovu Huť a Solnou Lhotu do Vimperka. Nová větev měla

⁴ KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 8. díl, V-Ž. Praha: Libri, 2011, s. 276-287.

⁵ J. JOHN, Vimperk, s. 94.

⁶ KUBŮ, František a ZAVŘEL, Petr. Zlatá stezka: historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2007, s. 23.

⁷ Titíž, s. 34.

odlehčit té stávající a zároveň přivést obchod i na jiná místa Šumavy. Tehdejší král český a císař římský Karel IV. Lucemburský vydal nařízení, ve kterém stanovil, že kvůli bezpečnosti a náročnosti mají být na této cestě postaveny „záchytné body“, ve kterých se mohli obchodníci občerstvit, doplnit zásoby a vyspat. Tímto způsobem vznikly dodnes fungující vesnice Solná Lhota, Pravětín, Skláře a jiné, přičemž některé z těchto vesnic můžeme nalézt v našem urbáři pro panství Vimperk z roku 1552, kterému se tato práce věnuje. Po přechodu hranic mezi Bavorskem a Čechami na uživatele stezky čekalo téměř neobydlené území, kde se občas vyskytovali lapkové. Z tohoto důvodu byl u obce Strážný vystaven hrad Kunžvart, který kontroloval hladký chod stezky. Postupem času (přelom 14. a 15. století) se na cestě začalo objevovat stále větší množství obchodníků, velká část z nich dokonce přecházela z Dolní cesty, z níž postupně ubývali kupci na cestu Střední. Spor mezi Dolní a Vimperskou větví se rozrostl do té míry, až musel do věci vstoupit tehdejší český panovník Václav IV. Ten roku 1404 rozhodl ve prospěch Prachatic, provoz na Vimperské větví byl omezen a už nikdy se nevrátil ke svým nejhojnějším časům ze 14. století. Za husitských válek se ani tento relativně klidný kout českých zemí nevyhnul bojům a hospodářskému úpadku. Docházelo k častému přepadávání obchodních karavan. Z tohoto důvodu byl provoz na stezce přerušen. Po válkách sice přišlo v celé zemi jisté uklidnění situace, avšak stezka se proměnila k nepoznání. Za vlády Jiřího z Poděbrad ve 2. polovině 15. století na stezce místo obchodních karavan projížděly vojenské kolony, které stezku značným způsobem poškodily. Na samém konci 15. století český král Vladislav Jagellonský umožnil Kaplířům ze Sulevic – tehdejším majitelům vimperského panství – stezku opravit, dohlížet na její provoz a znovu uvést do provozu. Definitivní devastaci nevydržela stezka během vojenských přesunů za třicetileté války. Cesta byla téměř zničena a už nikdy nebyla plně opravena. Úplný zánik Vimperské větve nastal za Habsburků, kteří od 18. století omezili dovoz soli z oblasti Solnohradu a nahradili jej vlastní solí z jiných částí Rakouska. Dodnes se z Vimperské větve Zlaté stezky, jejíž mapu můžeme vidět v příloze (Obrázek 4), dochovaly pouze tři části, tzv. Kubohuťský, Žlíbský systém a systém na Obecním Vrchu. Jedná se o úvozy, které se dochovaly do dnešních dnů, včetně jednoho kamene s vyraženým rokem. Fotografie těchto zachovalých památek můžeme najít v publikaci Zlatá stezka od Františka Kubů a Petra Zavřela.⁸

Horní Zlatá stezka je z dříve zmíněných tří částí nejmladší. Vznikla přibližně kolem poloviny 14. století, opět ze stejných důvodů jako větev Vimperská – odlehčení frekventovaných částí celé Zlaté stezky. Stezka se ve Freyungu odděluje od Vimperské větve, dále pokračuje přes

⁸ F. KUBŮ, P. Zavřel, Zlatá stezka, s. 46-84.

Mauth, který se nachází ve výšce 800 m n. m., aby následně přibližně během 10 kilometrů vystoupala přes Finsterau na Bučinu až do výšky téměř 1 200 m n. m. Z hraniční obce Bučina stezka pozvolna klesala směrem ke Kvildě a Horské Kvildě, následně opět vystoupala na Zhůřské pláň. Nakonec obchodníky čekal sjezd do Kašperských Hor.⁹

Zlatou stezku nyní opustíme a přesuneme se opět na počátek 14. století, kdy se vimperské panství nacházelo v držbě Zdíka z Janovic. V roce 1312 Zdík dočasně ztratil panství ve prospěch Bavorů ze Strakonice. Později ovšem přešlo opět pod křídla Janovických. Proč se tak stalo, zdali šlo o nějakou zástavu apod., není dodnes známo. Jeden z výše jmenovaných Zdíkových synů, Petr z Janovic, doslal roku 1359 od římského císaře a českého krále Karla IV. hrady Hus, Kunžvart a Vimperk a dalších 36 vesnic v okolí Vimperka jako léno. V téže době došlo ke stavbě kostela Navštívení Panny Marie, který leží v dolní části náměstí. Byl vybudován ve stylu gotiky, avšak v 18. století přeměněn na barokní kostel. Taktéž se v pramenech objevuje pozměněný název města na Winterberg.¹⁰ Toto byl ovšem jeden z posledních počinů rodu Janovických, kteří se jistě zasloužili o rozkvet Vimperka a jeho okolí. Ve 2. polovině 14. století se Janovičtí dostávali do stále větší dluhové spirály, a to je donutilo uvažovat buď o prodeji celého panství, nebo jeho částí.

Oním šťastlivcem, který obdržel panství, byl bohatý pražský měšťan Jan Rotlev, který získal od Janovických celé vimperské panství do zástavy. Jelikož bylo ovšem panství stále královským lénem, rozhodl se český král Václav IV. ke konci 14. století dát panství v manství Hanušovi, Jarkovi a Kunátovi ze Sulevic.¹¹

Ani této periferní oblasti Českého království se v první polovině 15. věku nevyhnuly husitské bouře. V té době bylo vimperské panství stále královským lénem, možná i proto tato oblast zůstala po první pražské defenestraci převážně katolická. Nevýhodou v této neklidné době ovšem bylo město nedaleko Vimperka, a sice Prachatice, které ovládli přívrženci kalicha. Roku 1422 nebo 1423 dobyli a vypálili prachatičtí husité vimperský hrad a přilehlé okolí. Zmínku o tomto počinu podal údajně jistý kovář Míka z Vlhav: „*Byl u Vinterberka, jako je porazili a tu městečko vypálili.*“¹² Můžeme si všimnout, že je zde uváděno už „městečko“ Vinterberk. Kvůli útoku husitů přišlo panství o mnohá hospodářská stavení, nebyl ušetřen ani přilehlý prostor hradu. Roku 1424 tak tehdejší majitel panství Kunát Kaplír ze Sulevic vydal na

⁹ F. KUBŮ, P. Zavřel, Zlatá stezka.

¹⁰ K. KUČA, Města, s. 276-287.

¹¹ J. JOHN, Vimperk, s. 96.

¹² Týž, s. 98.

tu dobu relativně pokrokové právo neomezeného obchodování s movitým i nemovitým majetkem. Zároveň též ustanovil výši roboty pro poddané. K těmto krokům ho motivovaly především velké škody na majetku i úbytek obyvatel po husitském nájezdu i po následných morových epidemiích.¹³

Roku 1458 v době, kdy českým státem otrásal spor mezi katolíky a nekatolíky a kdy zároveň probíhal spor o českého krále, vpádl týž Kunát Kaplíř ze Sulevic do Bavorska, konkrétně do městečka Waldkirchen. Kunát z pro nás zatím neznámých důvodů dobyl toto pošumavské městečko a vypálil jej. Přesně o deset let později Waldkirchenští tuto porážku Vimperským opětovali, město a hrad Vimperk vypálili. Oheň a následná devastace byla tak veliká, že Petr Kaplíř ze Sulevic musel městečko a hrad následně znovu vystavit.¹⁴

Tuto smutnou kapitolu vimperského panství zakončila šťastná zpráva, a sice ta, že český král Vladislav Jagellonský listinou z 24. dubna 1479 povýšil Vimperk na město, přiznal mu právo hradební a právo konat výroční trh 4. července na sv. Prokopa. Měšťané měli taktéž za úkol pečovat o bezpečnost a dobrý stav obchodní stezky z Bavorska – dříve zmíněné Vimperské větve Zlaté stezky. Vimperk se tedy stal poddanským městem.¹⁵

Nacházíme se ke konci 15. věku, kdy požárem v podstatě zcela zničený Vimperk vstal z popela a stal se dokonce městem. Zároveň se závěrem století končila pomalu i vláda nad panstvím Kaplířům ze Sulevic. Petr Kaplíř byl zcela bezdětný, a tak dědickou smlouvou z roku 1494 odkázal vimperské panství Malovcům z Chýnova, konkrétně Zdeňkovi Malovcovi z Chýnova. Tento jihočeský rytíř se řadil k té skupině nižších šlechticů, kteří půjčovali peníze a obnos z nich získaný investovali dále – byli to tedy lichváři a zároveň podnikatelé. Někdy tímto způsobem mohli rytíři získávat nové statky.¹⁶

Roku 1512 ovšem zemřel i Zdeněk Malovec, a tak panství vimperské přešlo pod jeho vdovu Kateřinu z Radiče. Následně v roce 1519 převzali panství Zdeňkovi synové Jan a Petr. Ti se však záhy dostali do sporu, jehož výsledkem se stalo rozdělení vimperského panství na dvě poloviny – Jan Malovec získal polovinu města od Pasovské k Prachatické bráně, polovinu předměstí, a dokonce také některé vesnice na území panství. Petr nemusel znovu chodit do opětovných sporů se svým bratrem, Jan mu nakonec všechny své statky odprodal. Do poloviny

¹³ J. JOHN, Vimperk.

¹⁴ Týž.

¹⁵ Týž, s. 100-101.

¹⁶ BŮŽEK, Václav. Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách. Monographia Historica Bohemica. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1989, s. 77.

16. století se tedy definitivním majitelem vimperského panství stal Petr Malovec z Chýnova. Důležité také bylo, že v roce 1534 tehdejší český král Ferdinand I. potvrdil Vimperku jeho městská privilegia.¹⁷

První partikulární škola v tomto městě se dá doložit také do tohoto období, konkrétně do roku 1531. V první polovině 16. století byl Vimperk poddanským městem. Město řídila městská rada, složená ze 12 konšelů v čele s purkmistrem, který měl čtyřtýdenní mandát. Městská rada byla ustanovována každý rok. Zasedání městské rady probíhala nejdříve v domě purkmistra, ovšem roku 1542 prodal vimperský měšťan Lukeš Neumar městské radě dům, ze kterého se stala radnice. Konšelům, kteří tvořili městskou radu, pomáhali též obecní starší. Ve městě se nacházel také rychtář, který měl na starosti především soudní záležitosti. Dále zde byl k dispozici městský písař, který vedl záznamy z jednání městské rady. Písař Matěj Koza založil roku 1556 městskou knihu, kam zapisoval převody domů, svatební smlouvy atd.¹⁸ Uvádí se, že město mělo kolem poloviny 16. století přibližně 92 domů, i když zjistit, kolik mělo město tehdy přibližně obyvatel, není možné. Zajímavá byla též místní fara, která se od počátku nacházela ve vsi Bohumilice, asi 2 km od města. Poté se však fara přesunula přímo do Vimperka. Od 16. století panství v rámci církevní správy spadalo pod děkanát Volyně a arcijáhenství Bechyně. Ve druhé polovině 16. století se stala místní fara ryze luterskou z důvodu velkého počtu německého obyvatelstva. Po Bílé hoře se opět pomalu stávala katolickou. Roku 1553 panství obdrželo též vrch Vodník, na kterém se nacházely významné plochy hustého lesnatého porostu.¹⁹

Petr Malovec se účastnil prvního protihabsburského povstání roku 1547 na straně českých šlechticů. Porážka povstání měla velké důsledky, Petr ztratil panství Březnice a také celé panství Vimperk s 23 vesnicemi. Vimperk byl do tohoto data královským lénem už od roku 1359. Nyní ale bylo panství dáno pod královskou komoru. Královská komora spravovala panství až do roku 1553, kdy bylo prodáno Jáchymovi z Hradce za 6000 kop grošů českých. Zřejmě při této příležitosti také vznikl náš vimperský urbář.

¹⁷ J. JOHN, Vimperk.

¹⁸ Autor knihy neuvádí, zda se kniha dochovala nebo nikoli, popř. o jakou knihu přesně se jedná. Dle dostupných informací se může jednat buď o *Knihu pamětní z let 1556-1640 (SOKA Prachatice, Archiv města Vimperk, 1424–1945 (1990), sign. II-99)*, v níž je přímo napsáno, že byl městským písařem Matěj Koza, nebo o *Knihu trhovou a stavebních smluv z let 1548-1659 (1670) (SOKA Prachatice, Archiv města Vimperk, 1424–1945 (1990), sign. II-98)*, která naopak více vyhovuje obsahem, který autor popisuje než datací. Pokud ale srovnáme rukopisnou ruku, mělo by se jednat o stejného písaře v obou knihách. (J. JOHN, Vimperk, s. 115)

¹⁹ Týž, s. 107-129.

Jenže už následujícího roku 1554 Jáchym prodal panství Vilémovi z Rožmberka, tentokrát už za 12 000 kop grošů českých. V držení Viléma bylo panství až do roku 1565, kdy ho převzal jeho mladší bratr Petr Vok, který měl panství v držbě až do roku 1601. Vláda Rožmberků jistě pozvedla hospodářství tohoto regionu, i když mluvit zde o typickém rentově-režijním velkostatku nelze – tento chudý, hornatý kraj neměl mnoho příležitostí k režijnímu podnikání šlechty na tomto panství. I přesto se v okolí Vimperka ve 2. polovině 16. století započalo se stavbou rybníční soustavy. Její význam ovšem ani zdaleka nedosahoval rybníků založených Štěpánkem Netolickým, případně Jakubem Krčínem z Jelčan a Sedlčan. Panství tak stále zůstalo výhradně rentovým velkostatkem, ze kterého plynul Rožmberkům příjem především z poddanských daní a jiných odvodů. Ve snaze zlepšit hospodářství ve Vimperku, udělil Petr Vok roku 1598 městu právo vařit pivo a brát dřevo na pivovar z panských lesů v okolí. Okolní les byl tehdy ale spíše divoký prales, to dokazuje i dopis o divoké zvěři jistého úředníka Jana Černého adresovaný kancléři Albínovi z Helfenburka. Jan Černý v něm roku 1558 psal: „*V neděli minulů noc zabili sedláci bobra. Posílám z něho Jeho Milosti nohy zadní a vocas. Poručil jsem byl, aby i přední nohy a struoj přinesli. Neposlali mi nic*“.²⁰ Tato možná úsměvná historka ale dokládá, že v hustých lesích žila různá divoká zvěř, jsou dokonce i ověřené zprávy z této doby o výskytu vlků, rysů a výjimečně i medvědů.²¹

Ani tyto komplikace ale nebránily lidem už tehdy cestovat po neprostopných a do jisté míry i nebezpečných hvozdech. V 16. století převládala na většině evropského kontinentu renesance a humanismus. Tento směr a způsob života charakterizovalo poznání člověka, jeho schopností a dovedností. Šlechtici, zvláště rytíři, se definitivně zbavili paradigmatu rytíře jako bojovníka s mečem, který brání křesťanskou víru.²²

Zpátky ovšem do Šumavských hvozdů. V 16. století bylo ovšem panství kromě nových myšlenek postiženo neustále se opakujícími morovými epidemiemi, i když již nedosahovaly takové intenzity, jakou měly v polovině 14. století. Ani Vimperk nebyl těchto těžkostí ušetřen, a tak roku 1552, shodou náhod ve stejný rok námi zkoumaného urbáře, zasáhl město mor. Relativně časté byly též katastrofy (požáry, povodně a epidemie). Je ale nutné říci, že jejich počet a intenzita s velkou pravděpodobností nerostly, jak se může zdát. Lidé už měli k dispozici jistou úroveň technologie ke sledování různých přírodních jevů, zároveň se s šířením vzdělanosti rozšiřovalo povědomí o základních mechanismech počasí, jako jsou srážky, výpar,

²⁰ J. JOHN, Vimperk, s. 120.

²¹ Týž.

²² Týž.

vznik ledu apod. Velký požár zachvátil město Vimperk roku 1589, při kterém shořelo téměř celé předměstí. Povodně z roku 1591 byly také velmi ničivé, bylo vyvráceno 30 domů, a dokonce prudká voda z řeky Volyňky poškodila městské hradby.²³

K dispozici jsou také statistické údaje. V roce 1577 vznikl ve Vimperku soupis obyvatel, který nám říká, že se ve městě nacházelo 92 domů, v nichž bydlelo něco mezi 600-700 obyvateli. Ve Vimperku už tou dobou fungovaly také sklárny. Sklo od místních sklářů si dokonce objednával na Rožmberk a později na Třeboň majitel vimperského panství Petr Vok.²⁴

Petr Vok ovšem patřil k těm typům šlechticů, kteří na svoji reprezentaci a životní styl vynakládali nemalé finance. Poslední Rožmberk se zadlužil do té míry, až musel rozprodávat svá panství. Vimperk přišel na řadu roku 1601, kdy byl prodán za 20 000 kop grošů českých Volfu Novohradskému z Kolovrat. Volf ovšem brzy zemřel, a tak bylo roku 1609 panství vimperské rozděleno mezi jeho syny Zdeňka – získal obec Lnáře –, a Jáchyma – získal panství Vimperk.²⁵

Jáchym Novohradský z Kolovrat ve vyhrocené době před Bílou horou podporoval české stavy proti císaři. Situace v českém království byla napjatá, zvláště po třetí pražské defenestraci z roku 1618. Avšak stavovská armáda pod vedením Petra Mansfelda utrpěla roku 1619 porážku od císařských vojsk u Záblatí, ne příliš vzdáleného od Vimperka. Jáchym na situaci rychle zareagoval, jak se říká bezpáteřně, a z předešlé horlivé podpory stavů se stal zastáncem císařské strany a přilnul k veliteli Karlovi Bonaventurovi Buquoyovi. Jáchym dokonce Karla Buquoye pozval, aby obsadil vimperský zámek s pěti sty vojáky, a tak se také stalo. Jenže už v říjnu roku 1619 podával Pavel Skála ze Zhoře svědectví o Mansfeldově tažení na Vimperk. Mansfeld toto katolické město dobyl a vyraboval. Stavovské vojsko opustilo město až následujícího roku. Jeho obyvatelé ale i přesto zůstali většinou katoličtí.²⁶

Za třicetileté války město samozřejmě trpělo, jako většina střední Evropy neustálými průtahy vojsk – nejprve roku 1635, následně 1639. 17. února roku 1641 dokonce na krátko Vimperk obsadili Švédové. Majitel panství Jáchym Novohradský ve 20. letech 17. století opravil a přebudoval zámek, avšak kvůli tomu se velmi zadlužil a musel hledat nového kupce pro panství. V roce 1630 bylo tedy vimperské panství prodáno za 60 000 zlatých Janu Oldřichu z Eggenbergu, jednomu z nejvýznamnějších šlechticů v jižních Čechách, který toto panství

²³ J. JOHN, Vimperk.

²⁴ Týž, s. 127-128.

²⁵ Týž, s. 111-131.

²⁶ Týž.

vlastnil až do roku 1719, kdy rod Eggenberků vymřel. V letech 1654-55 byla pořízena berní rula – soupis poddanské půdy – ve které figurovaly i části Vimperka, který byl i s celým panstvím zařazen do Prácheňského kraje s centrem v Prachaticích.²⁷ V roce 1713 vznikl soupis obyvatel, při kterém bylo v samotném městě zjištěno 753 duší, na zámku 43 duší, dohromady tedy necelých osm set duší.²⁸ Pro srovnání, dnešní město Vimperk má přibližně 7 300 obyvatel.²⁹

Vymření Eggenberků roku 1719 znamenalo pro vimperské panství opět změnu jeho majitele. Panství zdědili po Eggenbercích jejich příbuzní Schwarzenberkové, kteří byli zároveň posledními soukromými majiteli Vimperka. V režii těchto dvou posledních rodových majitelů se panství proměnilo z prostého rentového velkostatku na převážně lesně hospodářskou a sklářskou oblast.³⁰

Ve druhé polovině 18. století tehdejší český panovník Josef II. vydával reformy, které do značné míry měnily tehdejší správu měst. Tímto způsobem vznikaly magistráty, přičemž ten ve Vimperku vznikl v roce 1791.³¹

Rok 1835 se silně dotýká správy měst, vyšlo totiž nařízení o povinném vedení městských kronik. Kronikáři zaznamenali v 1. polovině 19. století několik přírodních katastrof. Velký požár zasáhl město roku 1823, shořelo při něm asi 5 domů na náměstí, část farní budovy, a dokonce část městského pivovaru. V roce 1845 byla v tomto podhůrském městě nezvykle dlouhá zima, která znamenala značnou neúrodu. Poddanská situace v Rakouském císařství měla za pár let najít řešení, ovšem nyní ještě čas reforem nepřišel. Asi 14 obyvatel Vimperka se domluvilo a kvůli neúrodě přepadali vozy s obilím a tuto surovinu si odnášeli domů. Následovaly nepokoje roku 1848 a následné zrušení patrimoniální správy.³²

Časté požáry a povodně byly hlavním důvodem, proč se nedochovalo mnoho pramenů k dějinám Vimperka, protože tyto památky shořely nebo je poničila voda.

Nyní se blíže podíváme na některé vsi, které se nachází v našem urbáři. První z nich je Výškovice, zmiňovaná poprvé roku 1314 jako ves lidí Výškových. Ve stejném roce se v pramenech objevuje také vesnice Vnarovy. O rok později se setkáváme se zmínkou o Záhoří a

²⁷ HAAS, Antonín a Archiv země České. Berní rula, 27, 1. díl: Kraj Prácheňský. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

²⁸ K. KUČA, Města, s. 276-287.

²⁹ Český statistický úřad: Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2023. Praha: Český statistický úřad.

³⁰ J. JOHN, Vimperk, s. 142.

³¹ Týž, s. 142.

³² Týž, s. 156-169.

pár let na to o Hodějově (1327). V roce 1352 jsou poprvé zmíněny vesnice Lštění, Hoslovice a Šumavské Hoštice. Libotyně se objevuje v historických záznamech o dva roky později, tedy v roce 1354. Rok 1359 je významný tím, že v pramenech figuruje nejvíce obcí z našeho urbáře. Jedná se o Boubskou, Cejsice, Trhonín, Skláře, Veselku, Křesanov, Hrabice, Klášterec, Vyšovatku, Pravětín (tehdy zvaný Pravatův dvůr), Solnou Lhotu a Sudslavice. V roce 1389 se objevuje zmínka o Bořanovicích. Prameny o obci Lipka pochází z roku 1531. V roce 1545 máme první záznam o Modlenicích a o dva roky dříve, v roce 1543, o Vícemilech. Ještě o rok dříve, tedy v roce 1542, se objevuje zmínka o Kahovu. Roku 1547 je v pramenech zmíněný Krušlov, zatímco Škarže je poprvé zmiňována v roce 1551. Michlova Huť, která se sice nenachází přímo v našem urbáři (ale přímo sousedí na jihovýchodě vimperského panství), se objevuje ve stejném roce jako náš urbář, tedy v roce 1552.³³ Nakonec je zde zaniklá obec Vltava, o níž je k dispozici jen málo informací. Z lexikonu obcí víme, že ve druhé polovině 18. století přestala být uváděna jako osada a později byla přejmenována na Olberg (Olivetín).³⁴

Samotné zkoumané panství Vimperk leží v nadmořské výšce kolem 694 m n. m. Jedná se o podhorskou, málo úrodnou oblast, kde celkové klima nedovolovalo pěstovat obilniny v množství jako v úrodných a teplejších nížinách.

Na mapě níže (Obrázek 1) můžeme vidět rekonstrukci velikosti vimperského panství, která byla vytvořena na základě dat (město a okolní vsi) z urbáře pro panství Vimperk z roku 1552. Mapa byla převzata z Berní ruly pro kraj Prácheňsko.³⁵ Černé okraje na mapě značí hranice panství, některé vsi byly od jádra panství oddělené (Hoslovice, Hodějov, Krušlov, Kahov, Lštění, Škarež, Vícemily, Záhoří, Libotyně a dnes zaniklá ves Vltava, která se nacházela nedaleko Nové Pece u Lipna, z toho důvodu se nenachází na mapě). Modré body představují vsi, které nejsou v této mapě zaneseny. Jedná se o vsi: 1. Škarež, 2. Vícemily, 3. Cejsice, 4. Modlenice, 5. Sudslavice, 6. Lštění, 7. Vnarovy a 8. Záhoří.³⁶ Na mapě se také nachází označené Šumavské Hoštice. V našem zkoumaném urbáři jsou však psány pouze pod název

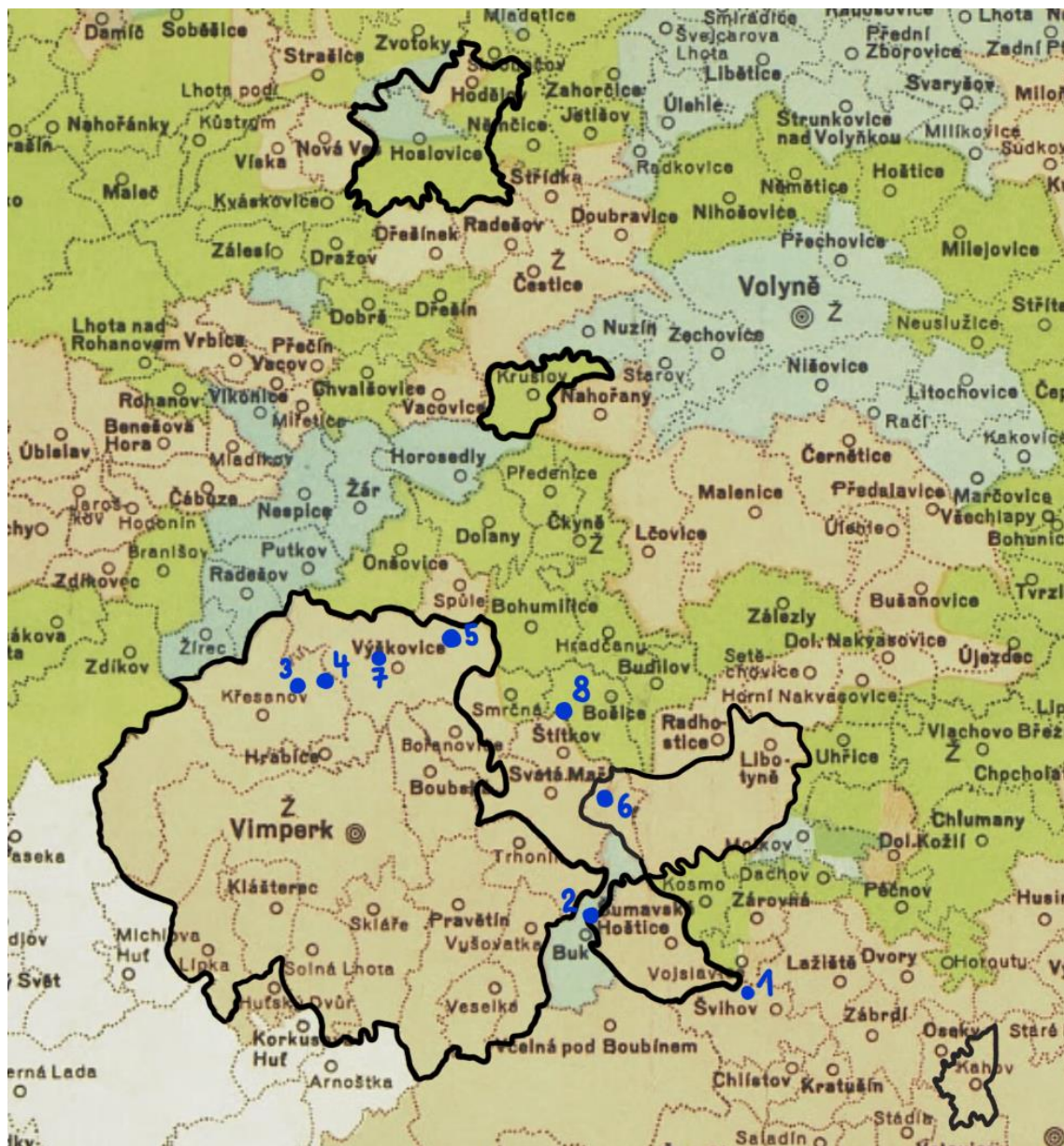
³³ Český statistický úřad. Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 (1. díl). Praha: Český statistický úřad, 2006, s. 234, 238, 240, 246, 248., HAJNÍK, Roman. Vimperk. Praha – Litomyšl 2007.

³⁴ Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005: Abecední přehled obcí a částí obcí. Český statistický úřad, s. 629.

³⁵ HAAS, Antonín a Archiv země České. Berní rula, 27, 1. díl: Kraj Prácheňský. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

³⁶ Pro mapu panství Vimperk jsem záměrně vybral jako podklad zmíněnou Berní rulu. Neboť ostatní mapy, které by mohly být použity jako podklad, nebyly vhodné. Katastrální označení na ostatních mapách totiž bylo více chaotické, mnohokrát docházelo ke stejnému problému, kdy vsi nebyly v daném měřítku viditelné, proto jsem se rozhodl toto pozadí ponechat. K tomu i některé ostatní mapy obsahovaly příliš mnoho jiných informací – tudíž, pokud bychom chtěli, aby všechny vsi byly zanesené, mapa by byla nepřehledná.

„Hoštice“. Pokud se totiž podíváme na samotný přídomek „Šumavské“, tak ten máme poprvé doložen až roku 1895 jako „Hoštice Šumavská“.³⁷

Obrázek 1 – Rozsah panství Vimperk v roce 1552.

³⁷ PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny – A-H. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1. díl, 1947, s. 730.

2 Urbář – definice, použití

Předchozí kapitola nám přiblížila historický kontext panství Vimperk. Nyní se blíže podíváme na urbáře obecně. V knize Česká diplomatika do roku 1848 od Jiřího Šebánka, Zdeňka Fialy a Zdeňky Hledíkové nalezneme následující zkrácenou definici a specifikaci urbářů: „Urbáře (katastry) jsou knihy berní a úřední. Jde vesměs o knihy vzniklé pro vnitřní potřebu z důvodů ekonomické povahy. Vlastní rozvoj všech těchto knih náleží rovněž až mladší době, jejich významné zárodky objevují se však mnohem dříve (např. staré římské katastry, knihy tradiční, urbáře, tzv. zemské urbáře a staré obchodní knihy). Patří do úředních knih – tj. vznikají buď ze zvýšené péče o písemnosti listinné povahy, nebo aby nahradily vyhotovování jednotlivých listin či aby zápisům listinné povahy poskytl plnou důvěryhodnost.“³⁸ Urbáře ve většině případech psala osoba pověřená vrchností – v případě urbáře města to byl často městský písař. Když otevřeme urbář a snažíme se ho nějakým způsobem popsat, nabízí se nám další definice ze stejné knihy Česká diplomatika: „Urbář – soupisy dávek peněžní, naturální, robotní povahy, vybíraných vrchnostmi zpravidla ve dvou ročních termínech (jaro – sv. Jiří a podzim – sv. Havel) od poddaných.“³⁹ Samozřejmě, podle typu a časového zařazení urbáře v něm může být uvedena například platba v počtu slepic, nebo svatováclavský úrok a jiné termíny a naturálie, které definice popisuje pouze obecně, ze široka a s možností případného vtažení k vlastnímu zkoumanému urbáři. Existují dva typy urbářů a těmi jsou urbář-soupis a urbář-účet. Urbář-soupis uvádí v určitém pořadí vesnice na panství, počet lánů poplatných vrchnosti nebo jiné jednotky výměry. Na závěr se obvykle uvádí celková suma peněžních platů.⁴⁰ Naproti tomu urbář-účet uvádí podrobnější informace, dále jmenovitý soupis držby pozemků v každé vesnici (jméno držitele, výměru pozemků, peněžní, naturální a robotní povinnosti) a na závěr opět celkovou sumu platů.⁴¹ Můžeme se znovu vrátit k podobě urbáře a možností, jak ho lze také popsat z jiné strany. Tak například Vademecum pomocných věd historických nám nabízí definici, která nám urbář přiblíží více než obecnější předchozí definice: „Urbář (německy *Salbuch*) – zpravidla v knižní formě sestavený systematický soupis důchodů nebo platů odváděných z venkovského hospodářství vrchnosti.“⁴² Obecně lze tedy říci, z výše zmíněných

³⁸ ŠEBÁNEK, Jindřich, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka a FIALA, Zdeněk. Česká diplomatika do roku 1848. 2., nezměněné vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1984, s. 22-23.

³⁹ Titíž, s. 182.

⁴⁰ Titíž, s. 182.

⁴¹ Titíž, s. 182.

⁴² HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav a KAŠPAR, Jaroslav. Vademecum pomocných věd historických. 3. opr. a dopl. vyd. Jinočany: H & H, 2002. s. 184.

definice, že je urbář úřední ekonomická kniha, ve které může badatel nalézt soupis platů, dávek, robot a důchodů, které odvádělo poddanské obyvatelstvo vrchnosti. Tyto knihy jsou důležité nejen z ekonomického hlediska jakožto zmíněný soupis, ale také v nich lze nalézt alespoň částečně statistický údaj o obyvatelstvu a historický vývoj přilehlých vsí s přihlédnutím k movitosti a peněžní úrovni dané oblasti.

Pokud se podíváme na definici urbáře v knize Rostislava Nového, nalezneme zde tyto věty: „*Urbáře díky své specifické funkci vrchnostenské pomůcky pro evidenci platů a dávek, odváděných poddanským obyvatelstvem, se staly pro historiky – vedle účtů a výběrčích rejstříků – důležitým zdrojem zpráv o venkovském obyvatelstvu.*“⁴³ Můžeme zde vidět, že autor vyzdvihuje důležitost a potřebnost zkoumání těchto knih. Knihy se totiž mohou stát důležitým a neopomenutelným pramenem při zkoumání zmíněného obyvatelstva, jejich výše povinností a dalšího. Dále v nich nalezneme informace o vlastněném majetku nebo například v nich zjistíme sociální rozložení obyvatelstva v porovnání s jejich provozovanými řemesly.

V předhusitské době bylo urbářů v Českých zemích několik set, po husitských bouřích ale jejich počet strmě vzrostl a v 16. století už vedlo urbář téměř každé panství v zemi.⁴⁴ Zpočátku byl urbář pouze prostý soupis povinností, výší dávek a roboty, později se co do podrobnosti velmi rozrostl, což bude patrné v poslední kapitole této práce, která se zaměřuje na komparaci urbářů. Na konkrétních panstvích sloužily urbáře jako interní knihy, které nechávala zhotovovat vrchnost. Je to tedy pouze jednostranný pramen, protože majitel panství byl zadavatelem požadavků na to, co se má do urbářů zapisovat.⁴⁵ I přes jasné instrukce ovšem písaři často upravovali text, neuváděli všechny náležitosti, dokonce někdy není přesný ani prostý součet dávek v celkové sumě, což je viditelné i v námi zkoumaném urbáři pro panství Vimperk, ale to bude více rozebíráno ještě v následující kapitole.

Ve studii Rostislava Nového se dozvídáme: „*Jen velmi informativně lze zatím říci, že urbáře na našem území vznikaly s největší pravděpodobností kolem poloviny 13. století.*“⁴⁶ Autor to odůvodňuje tím, že vznik urbářů byl podmíněn stabilizací pozemkového vlastnictví v rukou světských a církevních feudálů vyvolané změnami renty. V tu dobu totiž docházelo k přechodu z renty naturální k dávkám peněžním, to zapříčinilo potřebu tyto sumy evidovat.⁴⁷

⁴³ NOVÝ, Rostislav. Studie o předhusitských urbářích I. In: Sborník historický: 13. 1965, s. 7.

⁴⁴ Týž, s. 204-205.

⁴⁵ SALABA, Josef: Příspěvky ke kritice urbářů pozemkových aj. knih, katastrů, map, starých účtů atd., Selský archiv, 14, 1921.

⁴⁶ R. NOVÝ, Studie, s. 18.

⁴⁷ Týž, s. 18-19.

Za nejstarší dochovaný český urbář je považován urbář z pražského biskupství z let 1283-1284.⁴⁸ Byl velmi primitivní, sledoval pouze platy poddaných. Rostislav Nový o tomto nejstarším dochovaném urbáři píše, že se jedná o fragment, který byl sestaven z důvodu sledování evidence odváděných platů poddanského obyvatelstva z několika statků pražského biskupství.⁴⁹ Nejstarším světským urbářem je pak pravděpodobně urbář rožmberský z let 1379–1382.⁵⁰ Studie o předhusitských urbářích dále rozebírá několik urbářů. Autor tímto zpracoval dané urbáře pomocí diplomaticko-historického rozboru. Zaměřil se na urbáře z první poloviny 14. století. Autor popisuje Codex Damascus oseckého kláštera,⁵¹ urbář roudnického kláštera,⁵² urbární extrakt Zbraslavského kláštera,⁵³ sedlecký urbář⁵⁴ a urbář Pohledského kláštera.⁵⁵ Publikace tedy zpracovává celkově pět urbářů. U každého popisuje úroční dávku, v tabulce přehledně ukazuje seznam vesnic nebo měst, uvádí jednotlivé výše úroků a berní a samozřejmě i historický kontext vzniku urbáře a samotného místa, ke kterému se kniha pojí. Urbářům dalších klášterů se věnuje například Jaroslav Čechura, který se zaměřil na urbář kláštera Strahov z roku 1410,⁵⁶ a dále stejný autor ve spolupráci s Marií Ryantovou se zaměřili na urbář kláštera Břevnov z roku 1406.⁵⁷

Od nástupu Habsburků na český trůn roku 1526 se začaly postupně prosazovat pozemkové knihy neboli gruntovnice. Urbáře se tomuto nástupu gruntovnic přizpůsobovaly a začaly se více rozepisovat o jednotlivých částech panství. Tím položily základ pro budoucí katastr. Urbáře zejména po třicetileté válce postupně ztrácely svůj význam. I přesto se ale stále vytvářely až do zániku patrimoniální správy v polovině 19. století.⁵⁸

Velké pozornosti se urbáře těšily v marxistické historiografii. Český marxistický historik František Graus využil urbáře ve velkém množství pro své dílo *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I-II*.⁵⁹ V tomto díle se František Graus zabýval především

⁴⁸ J. ŠEBÁNEK, Z. HLEDÍKOVÁ, Z. FIALA, Česká diplomatika.

⁴⁹ NOVÝ, Rostislav. Nejstarší český urbář z let 1283-84. In: Československý časopis historický. Praha: Historický ústav ČSAV 8 [58], č. 2, 1960, s. 210-227.

⁵⁰ J. ŠEBÁNEK, Z. HLEDÍKOVÁ, Z. FIALA, Česká diplomatika.

⁵¹ R. NOVÝ, Studie, s. 19-31.

⁵² Týž, s. 31-38.

⁵³ Týž, s. 38-46.

⁵⁴ Týž, s. 46-48.

⁵⁵ Týž, s. 49-55.

⁵⁶ ČECHURA, Jaroslav. Urbář kláštera Strahov z roku 1410. In: Bibliotheca Strahoviensis Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově 1, 1995, s. 25-44.

⁵⁷ ČECHURA, Jaroslav, RYANTOVÁ, Marie. Urbář kláštera Břevnov z roku 1406. Časopis Národního muzea. Řada historická. 161, č. 3-4, 1992 [vyd. 1993], s. 79-107.

⁵⁸ J. ŠEBÁNEK, Z. HLEDÍKOVÁ, Z. FIALA, Česká diplomatika.

⁵⁹ GRAUS, František. Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. Studie a prameny (ČSAV). Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957.

staršími urbáři z předhusitské doby. Autor využil urbáře k tomu, aby nastínil život a povinnosti poddaných v předhusitské době. Avšak při své práci narazil na problém, že pouze z urbářů jistě nelze rekonstruovat typický život středověkého člověka. K tomu je zapotřebí dalších pramenů, které již nemají hospodářský charakter. Historik Jiří Jirásek následně věnoval pozornost i novějším urbářům počínaje 15. stoletím.⁶⁰ Ty již byly konkrétnější a přinášely více informací nejen o jednotlivých poddaných, ale i o panství, na kterém poddaní žili. V minulém století byly velké snahy o vytvoření soupisu všech urbářů, nacházejících se v archivech. Díky tomu vzniklo několik soupisů urbářů, přičemž si každý archiv vytvořil soupis vlastní podle vlastních pravidel. Jedná se o soupisy urbářů z jihočeských archivů,⁶¹ Západočeských urbářů,⁶² východočeských urbářů,⁶³ moravských a slezských urbářů⁶⁴ a soupis urbářů ostravského kraje.⁶⁵ Často se v jednotlivých soupisech nacházejí chyby nebo nejsou úplné – například se jedná o uvedení chybných místních jmen obcí nebo špatně zařazené vsi.⁶⁶ Díky této vlně vyhotovování soupisů vznikl i zmíněný Soupis urbářů jihočeských archivů od Adolfa Kalného,⁶⁷ kterému ještě bude věnována větší pozornost a ve kterém se nachází námi zkoumaný urbář.

První teoretickou práci, která popisuje, jak by se měly urbáře rozebírat, je práce „Über Urbarien und Urbarialaufzeichnungen“ z roku 1877 od Inama-Sternegga.⁶⁸ Na tuto práci navázal roku 1898 i český pozitivistický historik Josef Šusta,⁶⁹ který se pokusil řešit celou problematiku urbářů s přihlédnutím ke kontaktu s prostředím a k vývoji dané lokality.⁷⁰ Vedle těchto dvou prací existuje ještě jedna starší publikace. Tou je první odborná práce, která chápe urbář jako historický pramen a podle toho jej i rozebírá. Jedná se o Tomkův rozbor urbáře

⁶⁰ JIRÁSEK, Jiří. Urbáře jako pramen pro poznání předbělohorské vesnice, ČMM 79, 1960, s. 112-128.

⁶¹ KALNÝ, Adolf. Soupis urbářů jihočeských archivů: 1378-1773. Inventáře, katalogy a tematické rejstříky k fondům jihočeských archivů. [České Budějovice]: Krajská správa SNB v Českých Budějovicích, 1975.

⁶² HAUBERTOVÁ, Květoslava. Soupis západočeských urbářů: 2. pol. 13. století - 1773. [Plzeň]: Nava, 1994.

⁶³ KUBA, Jiří, ŠIMEK, Tomáš. Soupis východočeských urbářů: 2. polovina 13. století - 1776. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 1997.

⁶⁴ ŘEZNÍČEK, Jan. Moravské a slezské urbáře po 1372, před 1407-1771 (1849): katalog. 1. vyd. Praha: Odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR, 2002.

⁶⁵ TUREK, Adolf, GROBELNÝ, Andělín. Soupis urbářů ostravského kraje: 15. - 18. století. Opava: Ostravské tiskárny, 1954.

⁶⁶ MAUR, Eduard. Zamyšlení nad dosavadními výsledky evidence urbářů v České republice, SAP 54, 2004, s. 721-735.

⁶⁷ A. KALNÝ, Soupis urbářů.

⁶⁸ INAM-STERNEG, Karl Theodor von. Über Urbarien und Urbarialaufzeichnungen. Archivaliesche Zeitschrift 2, 1877, s. 26.

⁶⁹ ŠUSTA, Josef. Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen, SB, Wien 138/8, 1898.

⁷⁰ R. NOVÝ, Studie, s. 8.

Strahovského kláštera z roku 1410.⁷¹ Zabývá se v něm především místopisem a statistikou selských poměrů v Čechách počátkem 15. století.⁷²

V rozboru urbáře z panství Zdechovice autor Petr Vorel uvádí definici pojmu stálý plat: „*Součet peněžních úroků a reluce naturálních a robotních povinností tvořil tzv. stálý plat, tj. pravidelný příjem vrchnosti, který v podstatě nebyl závislý na její ekonomické aktivitě a byl zaručen držbou poddanských nemovitostí.*“⁷³ S tímto pojmem budeme pracovat v dalších kapitolách.

Existují dva základní typy úroků, které se nachází v urbářích.⁷⁴ Úrok svatojiříský byl půlroční feudální rentou placenou v penězích, konkrétně v kopách grošů českých, v denárech a v haléřích. Platili ji poddaní na svém panství a tato renta byla splatná ke dni svatého Jiří (23. dubna).⁷⁵ Dále to byl svatohavelský úrok, taktéž půlroční feudální renta, která byla splatná ke dni svatého Havla (16. října).⁷⁶ V urbářích se také dále můžeme setkat s úrokem svatováclavským, který byl splatný na svatého Václava (28. října). Kromě těchto zmíněných úroků ještě knihy mohou obsahovat tzv. naturální renty – mezi které patří například úroční vejce a slepice – což je renta, která ukazuje, kolik museli poddaní ročně odevzdat kusů vajec a slepic. Také se v nich může nacházet ženná robota. Při ní museli poddaní sekat obilí, skládat ho do snopů a stodol, nebo do stohů.⁷⁷ V urbářích se může nacházet i velmi starý úrok, který má původ až v časech císaře Karla Velikého, kdy na svatého Martina (11. listopadu) byly odváděny „bíle vykrmené husy“ a tzv. „*Martinschoß*“ – robotní dávky vrchnosti.⁷⁸ Ze středoevropských vinařských oblastí je také z úrokových knih doložen odvod vína kněžím, kostelům, klášterům a vrchnosti.⁷⁹ Avšak nemuselo se jednat pouze o výše zmíněné naturálie, ale úrok mohl

⁷¹ TOMEK, Václav Vladivoj. Urbář kláštera Strahovského složený roku 1410, Památky archeologické a místopisné, č. 2, 1857, s. 72-88.

⁷² R. NOVÝ, Studie, s. 12.

⁷³ VOREL, Petr. Urbáře panství Zdechovice z let 1517 a 1608 a jejich pramenná hodnota pro výzkum hospodářského vývoje malých východočeských dominií Východočeský sborník historický, 2011, vol. 2011, no. 19, s. 114.

⁷⁴ O nich například píše Petr Vorel ve své publikaci (VOREL, Petr. Urbář města a panství Heřmanův Městec z roku 1572. In: Východočeský sborník historický Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích 2, 1992, s. 238-274). Dále např. literatura: PRUSÍK, František Xaver. Urbář panství Kaceřovského z roku 1558. V Praze: Nákladem Královské České společnosti nauk, 1896., Urbář panství frýdecko-místeckého z r. 1580. Opava: Slezský studijní ústav, 1953., nebo Urbář hukvaldského panství z roku 1581: (komentovaná edice). Frýdek-Místek: Muzeum Beskyd, 2008. a další.

⁷⁵ P. VOREL, Urbáře, s. 274.

⁷⁶ Týž, s. 274.

⁷⁷ Tato stará robota se v daném urbáři vyměřuje na počet dní roboty ročně. (Viz P. VOREL, Urbář, s. 274.)

⁷⁸ Wigand's Conversations-Lexikon für alle Stände. Otto Wigand, Leipzig 1849, S. 582.

⁷⁹ FRANCK, Sebastian: Weltbuch spiegel vnd bildtnis des gantzen Erdbodens, Ulm, Verlag: Varnier, Erscheinungsjahr: 1542, Anzahl Seiten: 500, Signatur: Res/2 Germ.g. 25#Beibd.1.

obsahovat i úrok z lesů. Nelze ale ani opomenout jednoroční úrok vánoční, splatný na zmíněné Vánoce.

3 Urbář pro panství Vimperk 1552

3.1 Vnější popis

Urbář panství Vimperk, nazvaný *Léta páně tisícího pětistého padesátého druhého registra duochoduov panství Vintperského na groš český vše počítajíc*, pochází z roku 1552.⁸⁰ Tento rok je ovšem arabskými číslicemi dopsán až dodatečně tužkou v levém horním rohu. To dokazuje už titulní list této knihy.

Rozměry urbáře činí na šířku 205 mm a na výšku 300 mm, přičemž oba rozměry vnitřních listů i vnějších desek jsou stejné. Urbáři chybí pevné desky. Jedná se o svázané papíry pomocí šité vazby – psací látkou je papír.⁸¹ Kniha je svázána provázky (Obrázek 7). Jde tedy o šitou vazbu. Šitá vazba je viditelná v horní a dolní části hřbetu urbáře. Také ji můžeme vidět uprostřed urbáře mezi folii 18v a 19r. Urbář byl tedy vytvořen z dvojstran položených na sebe, následně sešitých provázky uprostřed skrze hřbet sešitu.

Na počet folií i stran je tedy kniha nepřilíš rozsáhlá. Urbář připomíná spíše sešit než knihu, je velmi úzký a rozměrově kompaktní. Jedná se tedy o úřední knihu ve formě sešitu. Pokud se na urbář podíváme zvenku, můžeme si všimnout polámaných okrajů knihy, což je běžné vzhledem ke stáří urbáře, avšak nijak tento stav nezabraňuje čitelnosti nebo manipulaci s knihou.

Kniha je zabalena do tvrdého obalu vytvořeného z papíru, který chrání celý urbář. Na obalu urbáře lze přečíst text, který odkazuje na původní umístění archiválie ve Schwarzenberském archivu ve Vimperku – „*Fürstl[iches] Schwarzenberg'sches Herrschaftsarchiv in Winterberg*“. Pod tímto nápisem se na obalu nachází aktuální označení fondu se signaturou. Strany obalu jsou zahnuté dovnitř a tím tvoří pevnou schránku.

Urbář je novodobě dvakrát paginovaný v dolní části stran a foliovaný ve vrchní pravé části – nejedná se ale o původní označování stran nebo listů, jedná se o tužkou doplněné arabské číslice.⁸²

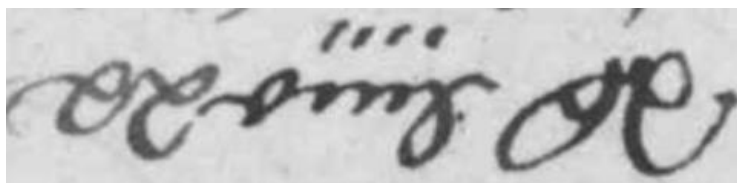
⁸⁰ Urbář má signaturu IID 7 G beta No 2 a je uložen v archivním souboru Vrchní úřad Český Krumlov, 1316–1791 (1812).

⁸¹ Urbář je i zdigitalizovaný, celkově se v něm nachází 36 listů, ve zdigitalizované podobě má urbář 38 snímků, v přepočtu na vnitřní popsané strany jich je 65. (Viz DigiArchiv SOA v Třeboni: Urbář pro panství Vimperk z let 1552 [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/134365>.)

⁸² Pravé dolní označení začíná už na papírových deskách urbáře a počíná číslem 837. Stejně tomu je i u paginace, která je viditelná až na první levé vnitřní straně dole uprostřed. Paginace ale začíná číslem 2, takže i když číslo není patrné na papírových deskách a na pravé první vnitřní straně, desky i samotná strana jsou do toho započítány. Vrchní foliování v pravém horním rohu začíná číslem 2 na první pravé vnitřní dvojstraně. Vyšší čísla užívaná při

3.2 Vnitřní popis

Celý urbář je psán česky. Nachází se zde jedna rukopisná ruka – jeden písař, který psal novogotickou polokurzívou (Kanzleischrift) nadpisy, běžný text je ovšem psán kurzivním písmem. Většina finančních hodnot je napsaná minuskulními římskými číslicemi, přičemž poloviční hodnota (0,5) je zapisována jako přeškrtnutí poslední římské číslice (na obrázku níže Obrázek 2 vidíme zápis číselné hodnoty 28,5 groše – tj. xxviii a označení 0,5 hodnoty). Ze zkoumaného urbáře nelze zjistit totožnost písaře nebo zhotovitele. Domnívám se ale, že se jedná o písaře Matěje Kozu, již dříve zmiňovaného, který byl mezi léty 1543-1577 městským písařem.⁸³ Ruka písaře v našem urbáři totiž odpovídá písařské ruce jak v Knize trhov⁸⁴ a svatebních smluv,⁸⁴ tak v Knize pamětní.⁸⁵ Neboť dle dostupné literatury víme, že Matěj Koza zemřel roku 1577, přičemž se uvádí, že byl písařem 34 let.⁸⁶ Psací látkou je papír, na který se psalo černým inkoustem.

Obrázek 2 – Ukázka zapsání sumy s hodnotou půl groše.⁸⁷

První stranou urbáře je již zmíněná titulní strana, na které je vcelku čitelně napsaný název dokumentu. Najdeme tady i důležitou dataci urbáře (1552), kterou písař rozepsal slovně v titulu urbáře.⁸⁸ Dále je zde uvedeno panství vimperské a také, že všechny ceny se počítají na české groše (Obrázek 8).

Urbář vypadá tak, že typická dvojstrana urbáře má pevnou formu, která zůstává v celé knize stejná (Obrázek 9). Nachází se zde jednotlivé oddíly s čitelnými nadpisy úroků, vsí nebo platů a pod nimi se nachází jmenný seznam osob v dané obci někdy i s jejich dávkami, popřípadě jejich vlastněné půdy (často se jedná o dávku z louky nebo nivy). Poté od jména vede dlouhá

paginaci končí číslem 902 na posledním vnitřním listu. Rozdíl mezi dvěma zmíněnými čísly je 65 stran. Nižší čísla, která paginují urbář, končí číslem 67 na stejné straně jako předchozí zmíněná paginace. Foliace je zakončena číslem 36. Toto nižší číslo neodpovídá polovině čísla 67 (počet pagin) z toho důvodu, že při označování foliování archivář při zapisování nepočítal prázdné strany v urbáři. V urbáři se nachází dvě prázdné strany – přesněji jsou po oddílu úroku Svatojiřském a po oddílu úroku Svatováclavském před oddílem Polesné.

⁸³ J. JOHN, Vimperk, s. 115.

⁸⁴ SOKA Prachatice, Archiv města Vimperk, 1424–1945 (1990), sign. II-98.

⁸⁵ SOKA Prachatice, Archiv města Vimperk, 1424–1945 (1990), sign. II-99.

⁸⁶ J. JOHN, Vimperk, s. 115.

⁸⁷ Fol. 11v.

⁸⁸ Slovy: „tisícího pětistého padesátého druhého“. (Fol. 1r)

čára k sumě, kterou musí konkrétní poddaný odvést. U každého poddaného je tedy uvedena výše úroku, která je, jak již bylo řečeno výše, psaná minuskulními římskými číslicemi. Pod výčtem všech osob z dané vesnice následuje celková suma úroku za celou ves, která ale někdy nesouhlasí s prostým součtem úroků odváděných všemi poddanými.

Písmo je celkem čitelné, avšak některá jména jsou náročná k přečtení. V urbáři si také můžeme všimnout, že smyčky některých liter narušují duktus slov níže. Tento jev je více patrný hlavně ke konci zápisu v jednotlivých oddílech, protože písař psal více zběžně, než je tomu na začátku oddílů – nedržel se jednotné formy a tvaru, a tak písmo začíná být protáhlé a nedbalé, stává se více obtížně čitelným. Jedná se o jev, kdy písař některé litery a slova psal s větším náklonem doprava, než je u ostatních kursivních písmen v urbáři běžné. Najdeme to buď na začátku slova (například u písmene „m“),⁸⁹ nebo v celém slově.

V textu se objevuje několik škrťů, které písař provedl za účelem opravy textu.⁹⁰ Škrty ztěžují čtení a správné rozpoznání názvu nebo sumy. Ke konci zápisu také někdy můžeme nalézt na okraji stran poznámky k zapsanému úroku.⁹¹

Písař ale velmi dbal na vzhled nadpisu vsi nebo úroku, vždy je napsán úhledně a dostatečně silně. Písmo je v nadpisu až zdobné, protože je opatřeno ornamenty – hlavně to můžeme vidět u iniciál, a někdy i u celých slov. Nadpisy jsou psány stejně velkým písmem, jsou beze sklonu a tlak pera je ve všech literách stejný.

Tvar písma odpovídá zmíněné novogotické polokurzívě. Oproti nadpisu je písmo v seznamech úroků psáno ve většině slovech kurzívou – pokud autor odděluje litery, často se tak stává v případech slov, ve kterých navazuje samohláska na souhlásku.

Ke konci urbáře nalezneme specifické úroky typu dávka z mlýnů, běžný plat, nebo mýto ve městě a podobné.⁹² Jsou psány prozaickou formou, tedy ve větách a v odstavcích s uvedením sumy uvnitř odstavce (Obrázek 10). V těchto posledních oddílech se nevyskytuje žádná interpunkce. Písmo je více nedbalé. První litera, stejně jako u seznamů povinností, má větší modul vzhledem k ostatním písmenům. Samotný text i nadpisy jsou více strohé, písař opustil od zdobení písma ornamenty a jinými geometrickými vzory. Dokonce nadpis oddílu „Mýto v městě Vimperk“ je psán lehkým písmem s jemnými, slabými tahy, proti ostatním nadpisům

⁸⁹ Fol. 12v, soupis ve vsi Hoslovice.

⁹⁰ Fol. 19v, suma ve spodní části textu.

⁹¹ Fol. 32r, v oddílu „Voves ouroční“.

⁹² Fol. 34v-36r.

se silnými tahy. Styl tohoto písma naprosto neodpovídá zbylým nadpisům a ani záznamům.⁹³ Tento styl písma byl nejspíše způsobem tím, že dané oddíly byly doplněny dodatečně. Stejného stylu si také můžeme všimnout na začátku urbáře (ke konci svatojiřského úroku pro město Vimperk), kde písař uvádí úrok z pivovaru.⁹⁴

3.3 Rozbor urbáře

Pokud se nejdříve podíváme na to, jaké lokality urbář obsahuje, musíme se zaměřit na vsi, které patřily k městu Vimperk. Do tohoto vimperského panství samozřejmě patřily také přilehlé části k městu, jako je předměstí,⁹⁵ louky a nivy,⁹⁶ hutě k zámku,⁹⁷ dvory⁹⁸ a pivovary.⁹⁹ Dále, dle jmenovaných vsí v urbáři, se v panství nacházely následující vesnice: Bořanovice, Boubská, Hodějov, Hoslovice, Kahov, Klášterec, Krušlov, Libotyně, Lipka, Lštění, Pravětín, Škarez, Skláře, Solná Lhota, Šumavské Hoštice, Trhonín, Veselka (dnes Neveselec), Vnarovy, Výskovice, Vyšovatka, Zahorčice (Záhoří), Vltava, Vícemile (Vícemily), Hravice (Hrabice), Cejsice, Křesanov, Modlenice a Cuclavice (Sudlavice).

Urbář sám o sobě v určitých aspektech není tak výjimečný jako jiné, které jsou rozebírány v následující komparační kapitole. Je to z důvodu, že se v něm nenachází zmínka například o výměře pozemků panství Vimperk, výměra poddaných usedlostí, nebo více informací o tomto panství. Avšak oproti ostatním urbářům se v něm nachází více specifických úroků.

Kromě dvou úroků (svatojiřského¹⁰⁰ a svatováclavského¹⁰¹) se v knize nachází ještě úrok svatomartinský¹⁰² a svatohavelský.¹⁰³ Kniha je rozdělena do několika oddílů podle svátků, na které připadaly platební termíny, jako je svátek svatého Jiřího, Havla, Martina a Václava nebo Vánoce.

Nyní se ale podíváme na jednotlivé úroky blíže. V urbáři jsou nejdříve uvedeny následující úroky: úrok svatojiřský¹⁰⁴ jednotlivých hospodářů (platy z domů, luk, niv a hutí) a

⁹³ Fol. 30v-32r, 35r-36r.

⁹⁴ Fol. 3v.

⁹⁵ Fol. 4r, 17r-17v.

⁹⁶ Fol. 4v, 18r.

⁹⁷ Fol. 5v, 18v.

⁹⁸ Fol. 4v.

⁹⁹ Fol. 3v.

¹⁰⁰ Fol. 2r-13r.

¹⁰¹ Fol. 15r-27r.

¹⁰² Fol. 28r-30r.

¹⁰³ Fol. 30v-32r.

¹⁰⁴ Fol. 2r-13r.

svatováclavský úrok,¹⁰⁵ který vypadá podobně. Tyto dva úroky byly odváděny v groších českých. Mezi vesnicemi v těchto úrocích se také nachází dávka „Kněžští“, více však popsána není, pouze víme, že se jedná soupis jmen a sumu, kterou poddaní odváděli knězi.¹⁰⁶

V dalším úroku – svatomartinském¹⁰⁷ – se nachází oddíl „Polesné“ (úrok z lesů). Některé vsi ho odváděly i pro část hory Boubína, která k nim s přilehlými lesy náležela. Jedná se o vsi Solná Lhota, Neveselec a Vyšovatka. První dvě zmíněné vsi odváděly polesné i samy za sebe. Dále zde nalezneme dávku z lesů pro předměstí a dvory.

Následuje oddíl o tzv. „berni jednou do roka při Vánocích“.¹⁰⁸ V ní se nachází soupis jednotlivých vsí a poddaných společně se sumou, kterou odvádějí – přesněji se jedná o ves Vnarovy a Výškovice.

Poté se nachází úrok ze slepic,¹⁰⁹ vajec,¹¹⁰ sýrů,¹¹¹ ovsa¹¹² a koudele,¹¹³ který byl odváděn na svatého Havla (úrok svatohavelský).¹¹⁴ Tyto naturálie jsou buď psané jednotlivě pro samotné osoby (vejce, sýr), nebo je platí celé vsi (slepice a oves). Tyto dávky jsou udávány v kusech (slepice a vejce), groších (sýr) nebo strychách a mírkách¹¹⁵ (oves). Poslední zmíněná naturálie je psaná pouze pro jednu vesnici – „Koudel z Hoslovic.“¹¹⁶

Dále nalezneme soupis roboty¹¹⁷ s počtem dní u jednotlivých poddaných a vesnic. Nachází se zde dva druhy roboty. Jako první můžeme číst robotu žennou, která je psaná pouze pro některé vesnice – přesněji se jedná o vsi Sudslavice, Pravětín, Vyšovatka, Křesanov, Cejsice, Modlenice, Boubská, Bořanovice a Trhonín¹¹⁸ – ostatní vsi uvedené dny roboty nemají, což není pro danou dobu nic neobvyklého.¹¹⁹ Zajímavý je poměr mezi počtem lidí a dní, které musí

¹⁰⁵ Fol. 15r-27r.

¹⁰⁶ Fol. 11r, 25v.

¹⁰⁷ Fol. 28r-30r.

¹⁰⁸ Fol. 30r.

¹⁰⁹ Fol. 30v.

¹¹⁰ Fol. 31r.

¹¹¹ Fol. 31v.

¹¹² Fol. 32r.

¹¹³ Fol. 32r.

¹¹⁴ Fol. 30v-32r.

¹¹⁵ „Strych vimperský míry velké = 4 věrtele (čtvrtě) vimperské po osmi mírkách (měřičkách) = 187,168 litru (konec 16. století).“ „1 vimperská mírka je 1/8 čtvrtě strychu vimperského = 3,922 litru.“ (Literatura: HOFMANN, Gustav. Metrologická příručka, pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Sušice 1984, s. 76, 188.)

¹¹⁶ Sumu odváděli celkem čtyři poddaní, kteří měli odvádět po jedné koudeli, tedy: „Summa 4 <koudele> odvést má.“ (Fol. 32r.)

¹¹⁷ Fol. 32v-34v.

¹¹⁸ Fol. 32v-34v.

¹¹⁹ To dokládá i literatura: Marie RYANTOVÁ, Nejstarší urbář panství Vysoký Chlumeck z roku 1604. In: Zdeněk Hojda – Jirí Pešek – Blanka Zilyská (edd.), Seminář a jeho hosté. Sborník k šedesátým narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, CSc., Praha 1992, s. 227-236.

odpracovat. Například ves Pravětín má 48 dní roboty na 12 lidí, ve vsi Sudslavice na 4 poddané připadá 23 dní roboty a Křesanov s 9 lidmi má 18 dní roboty.¹²⁰ Ves Sudslavice v sobě obsahuje dvě sumy k robotě. Jedná se o první – 16 dnů, která se týká samotné vesnice čítající 4 poddané – a k tomu pod tím je ještě soupis dvou lidí z Krušlova, kteří museli robotovat 7 dnů.¹²¹ Celkově ve všech vsích robotovalo 90 poddaných, na kterých připadlo 273 dní roboty ženné. Jak již bylo zmíněno, v urbáři se také nachází druhá robota, která se týká práce ohledně sečení sena a jeho odvozu do panského dvora u zámku. Provádělo ji město Vimperk a vsi Skláře, Solná Lhota, Klášterec, Lipka a Pravětín.¹²² Tato robota však nemá přesně stanovené dny, jak dlouho poddaní mají robotovat – je to v důsledku toho, že se dny odvíjí od doby, kolik času poddaným zabere daná práce. Samotné informace o sečení, sušení a odvozu jsou psány ve větách. Jedná se o kapitoly: „Z města obec“,¹²³ „Z města podruzi“¹²⁴ – která obsahuje soupis výše zmíněných vesnic, jejichž poddaní robotu prováděli – a „Pravětínští“ – vztahující se ke vsi Pravětín.¹²⁵

Jak už bylo psáno výše, ke konci urbáře se nachází souvislý větný text, ve kterém nalezneme běžné platy, které si v následujících odstavcích blíže rozebereme.¹²⁶ Jedná se o oddíly, kromě výše zmíněné roboty (ta ale ještě patřila pod stálé platy): „Z masných krámů“,¹²⁷ „Z hovada“,¹²⁸ „Mýto ve městě Vimperku“ (za rok mýto činí 1 sto kop grošů českých.)¹²⁹, „Mlýny“ (kolik má dát mlýn mouky a otrub na zámek s přihlédnutím k počtu kol)¹³⁰ a „Běžný plat jednou do roka při Vánocích“.¹³¹

Konkrétní peněžní nebo naturální suma se nachází v odstavci o masných krámech,¹³² která popisuje výši dávky loje, a dani z hovězího dobytka („z hovada“).¹³³ V knize od Josefa Salaby,¹³⁴ který se zabývá tématem kritiky urbářů, se nachází informace o tom, že Petr Vok, mimo jiné jeden z vlastníků vimperského panství, uložil na panstvích Vimperk a Drslavice

¹²⁰ Fol. 32v-34v

¹²¹ Fol. 32v.

¹²² Fol. 34v.

¹²³ „Rovněž louku [škaredící?] mají usušiti a do panského dvoru pod zámek svésti, než pán ji má dáti seči.“ (Fol. 34v.)

¹²⁴ „Rovněž louku [Kotereydl?] mají usušiti a z těchto vsí po seči mají ze Skláře, z Lipky, ze Solné Lhoty, z Klášterce i svésti mají do dvoru pod zámek.“ (Fol. 34v.)

¹²⁵ „Rovněž louku [mo?] zámku mají po seči a usušiti i svésti do té stodoly, která na té louce.“ (Fol. 34v.)

¹²⁶ Fol. 34v-36r.

¹²⁷ Fol. 35r.

¹²⁸ Fol. 35r.

¹²⁹ Fol. 35r.

¹³⁰ Fol. 35v.

¹³¹ Fol. 35v.

¹³² „Item z kramuov mastnych z jednoho každého se dáva 30 [?] loje. Schází se doroka 2 stě 20 [?].“ (Fol. 35r.)

¹³³ „Item z každého hovada, které se zabí, drštka na zámek za 1 gr. český.“ (Fol. 35r.)

¹³⁴ SALABA, Josef: Příspěvky ke kritice urbářů pozemkových aj. knih, katastrů, map, starých účtů atd., Selský archiv, 14, 1921.

v roce 1594 speciální daň z krav. Je to zajímavé, protože v našem urbáři, který je o 42 let starší, se vyloženě nepíše o dani z krav, ale o tom, že pokud někdo přinese na zámek zabitě „hovado“, dostane 1 groš český.¹³⁵

Podle Adolfa Kalného¹³⁶ je v urbáři připojen soupis mlýnů a běžných platů.¹³⁷ Jedná se ale o zjednodušený soupis mlýnů, protože jsou zde mlýny popsány pouze čísly a ke každému z nich je uvedena výše dávek z jednotlivých mlýnů. Písař se zmiňoval o nových mlýnech, nikoliv však o jménech majitelů mlýnů ani o jejich umístění na panství vimperském.

Po odstavcích o mlýnech nalezneme poslední texty, které nesou název „Běžný plat jednou do roka při Vánocích“. ¹³⁸ Nacházejí se zde platy pro jednotlivé řemesla nebo města. Jedná se o řemesla: bečvář (bednář),¹³⁹ sedlák,¹⁴⁰ sklenář,¹⁴¹ kolář¹⁴² a šindelář.¹⁴³ Dále zde nalezneme informaci o tom, kolik trav bylo za rok prodáno.¹⁴⁴ Sumu, kterou musí odvádět šenkující,¹⁴⁵ kolik stojí pronájem nabízené pastvy¹⁴⁶ a daň z vepřů a koní.¹⁴⁷

Pokud se podíváme na součet sum a jednotek obecně, první úrok, tedy svatojiřský, činil 85,5 kop, 16,5 groše 1 denár a 9 haléřů. Svatováclavský úrok byl 79,5 kopy, 6 grošů, 2,5 denáru a 7 haléřů. Jednoroční svatomartinský úrok byl celkem 5,5 kopy a 7 grošů. Jednoroční vánoční úrok přicházel na 1,5 kopy grošů českých, 1 groš, 3,5 denáru a 1 haléř.

U některých úroků jsem také zaznamenal zajímavé dávky nebo informace vyčnívající z ustálené úřední formy. Jedná se například o speciální daň z pivovaru, která se platila na svatého Havla a Jiří,¹⁴⁸ nebo z kostela či vsi, do které patřila ves Vícemily.¹⁴⁹ Ne všechny počty jsou však čitelné. Pokud se podíváme na další zajímavé poplatky a přípisky v samotných

¹³⁵ Fol. 36r.

¹³⁶ KALNÝ, Adolf. Soupis urbářů jihočeských archivů: 1378-1773. Inventáře, katalogy a tematické rejstříky k fondům jihočeských archivů. [České Budějovice]: Krajská správa SNB v Českých Budějovicích, 1975, s. 326.

¹³⁷ Fol. 35v-36r.

¹³⁸ Fol. 35v.

¹³⁹ „Jednou do roka musí dát pánům 1 větel ovsu a 2 slepice, pokud bere panské dřevo.“ (Fol. 35v.)

¹⁴⁰ „Sedlák, který by nadělal sobě dříví panského dá 1 větel ovsu do roka.“ (Fol. 35v.)

¹⁴¹ „Sklenář, který by na panských pozemcích popel páčil dá jednou do roka 24 grošů.“ (Fol. 35v.)

¹⁴² „Kolář, který by ke svému dílu dříví sekal má dáti do roka 6 grošů českých.“ (Fol. 35v.)

¹⁴³ „Šindeláři, kteří by dělali šindel na lesích – do roka po 6 groších českých.“ (Fol. 36r.)

¹⁴⁴ „Toho roku bylo prodáno za 8 kop 22 grošů českých.“ (Fol. 36r.)

¹⁴⁵ „Kdokoli šenkuje z každého větele dá se po 1 groši. Do roka 3 kopy, 6 grošů českých.“ (Fol. 36r.)

¹⁴⁶ „Rovněž pronajímá se pastva...“ (Fol. 36r.)

¹⁴⁷ „I na to vepře přidává se od každého sta koní [lylra?] pepře sto po [morancí?].“ (Fol. 36r.)

¹⁴⁸ „Rovněž měšťané vimperské dávají z pivovaru svedeného úroku ročního 7 kop grošů. Při svatém Jiří 3,5 kop grošů a při svatém Havlu tolikož.“ (Fol. 3v.)

¹⁴⁹ „Poplatek od svatě Maří Magdaleny.“ Zde buď může být myšlen stejnojmenný kostel, který se nachází ve vsi Svata Máří, která leží nedaleko Vícemil – ty samotné patří pod tuto obec. (Fol. 8v.)

úrocích, nalezneme zde například dávku slepic pro kněze v Modlenicích, odváděných při sv. Bartoloměji.¹⁵⁰

Pokud se podíváme na počet osob, které odváděly dávky, můžeme si všimnout, že pro město Vimperk se jednalo o 93 osob odvádějících úrok svatojiřský a 127 lidí odvádějících úrok svatováclavský. Počty osob u menších přilehlých vesnic jsou ale téměř stejné, na rozdíl od samotného města. Jednotlivý počet podaných můžeme vidět v tabulkách níže.

Urbář se také může stát zajímavým pramenem pro zjišťování řemesel. Často je u jména plátce napsáno i jeho řemeslo, nebo jen samostatná činnost. Například to můžeme vidět v prvním zápisu v urbáři ve svatojiřském úroku ve městě Vimperk – „Matouš pekař“.¹⁵¹ Mezi další řemesla patří například „Tomášek Řezník“ ve stejném oddíle,¹⁵² „Jan Tkadlec“,¹⁵³ dále „Jíra Koželuh“,¹⁵⁴ „Fryč Kovář“¹⁵⁵ z předměstí nebo „Jan Švec“¹⁵⁶, který platil svatojiřský úrok z luk a niv. Řemesla se samozřejmě nacházejí v celém urbáři, já zde uvádím pouze některá z nich, protože se poté často opakují.

Níže se nachází tabulky, které obsahují vše, co bylo napsáno v této kapitole s upřesněním a zachycením všech sum a vesnic, které daný stálý úrok odváděly. Tabulky pro běžné platy se v práci nenacházejí, protože byly podrobně vysvětleny v této kapitole.

Stálé platy						
Místo	Úrok svatojiřský (kopy, groše, denáry, haléře)		Úrok svatováclavský (kopy, groše, denáry, haléře)		Roboty (počet lidí)	Další
	Počet lidí	Suma	Počet lidí	Suma		
Město Vimperk	93	3 k. 13 gr. 3 d.	127	3 k. 23 gr. 1,5 h.	sečná	Ročně 7 k. gr. z pivovaru.
Předměstí	38	1 k. 8 gr. 3 d. 1 h.	48	1 k. a 12 gr. 5 d.		
Dvory u města	6	1,5 gr. 5 d.	7	45 gr. 5 d.		
Z luk a niv	22	5 k. 2 gr. 2,5 d. 0,5 h.	26	0,5 k. 3 gr. 5 d.		

¹⁵⁰ „Modlenice kněžských při sv. Bartoloměji“ (Fol. 30v.)

¹⁵¹ Fol. 2r.

¹⁵² Fol. 2v.

¹⁵³ Fol. 2v.

¹⁵⁴ Fol. 4r.

¹⁵⁵ Fol. 4r.

¹⁵⁶ Fol. 4v.

Z hutí k zámku	6	1,5 k. 1 gr.	6	1,5 k. 1 gr.		
Ves Boubská	14	3 k. 21 gr. 6 h.	14	3,5 k. 14 gr. 3 d.	54 dní ženné	
Ves Bořanovice	10	2,5 k. 10,5 gr. 2 d. 0,5 h.	13	2,5 k. 19 gr. 2 d. 1 h.	27,5 dne ženné	
Ves Trhonín	13	2,5 k. 14 gr. 1 d.	14	2,5 k. 14 gr. 1 h.	28,5 dne ženné	
Ves Vltava ¹⁵⁷	7	1 k. 3,5 gr.	7	1 k. 4,5 gr.		
Ves Pravětín	12	1 k. 19 gr. 4 d.	18	3 k. 19 gr. 2 d.	48 dní ženné, sečná	
Ves Vyšovatka	13	3 k. 20 gr. 0,5 d.	16	3 k. 25 gr. 1,5 d.	52 dní ženné	
Ves Neveselec ¹⁵⁸	10	41,5 gr.	11	41,5 gr.		
Ves Skláře	16	47,5 gr. 2 d.	20	46 gr. 2,5 d.	sečná	
Ves Solná Lhota	12	52 gr. 6 d.	15	52 gr. 6 d.	sečná	
Ves Klášterec	14	55,5 gr.	15	55,5 gr.	sečná	
Ves Lipka	11	41 gr. 5 d.	10	40 gr.	sečná	
Ves Vícemile ¹⁵⁹	4	1 k. 11 gr. 6 d.	4	1 k. 11 gr. 6 d.		
Ves Hravice ¹⁶⁰	3	0,5 k. 5 gr. 0,5 d.	4	0,5 k. 5 gr. 0,5 d.		
Ves Cejsice	8	1 k. 24 gr. 3,5 d.	8	1 k. 24 gr. 2,5 d.	12 dní ženné	
Ves Křesanov	9	1 k. 4 gr.	9	1 k. 4 gr.	18 dní ženné	
Ves Modlenice	5	44,5 gr.	6	44,5 gr.	10 dní ženné	
Ves Cuclavice ¹⁶¹	6	1,5 k. 24,5 gr.	4	1,5 k. 23,5 gr.	23 dní ženné	
Ves Vnarovy	5	42 gr. 1 d.	5	42 gr. 1 d.		
Ves Výškovice	7	1 k. 6 gr. 6 d. 1 h.	7	1 k. 6 gr. 5 d. 3 h.		
Ves Lštěň	3	1 k. 10 gr.	4	1 k. 10 gr.		
Ves Libotyně	7	2,5 k. 8 gr. 5,5 d.	7	1,5 k. 8,5 gr. 2 d.		
Ves Kahov	7	2 k. 10 gr. 0,5 d.	7	2,5 k. 8 gr. 5 d.		

¹⁵⁷ Zaniklá obec. Viz RŮŽKOVÁ, Jiřina a ŠKRABAL, Josef. Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha: Český statistický úřad, 2006.

¹⁵⁸ Dnešní název Veselka.

¹⁵⁹ Dnešní název Vícemily.

¹⁶⁰ Dnešní název Hrabice.

¹⁶¹ Dnešní název Sudlavice.

Ves Hoštice	15	4,5 k. 16 gr.	15	3,5 k. 15 gr. 0,5 d. 0,5 h.		
Kněžští	6	1 k. 10 gr. 5,5 d.	5	1 k. 10,5 gr. 2 d.		
Ves Škarže ¹⁶²	4	46 gr. 6 d.	4	46 gr. 6 d.		
Ves Hostlovice ¹⁶³	20	9,5 k. 12 gr. 6 d.	20	8,5 k. 12 gr. 6 d.		
Ves Hodějov	9	5,5 k. 3 gr. 4 d.	9	4,5 k. 3 gr. 4 d.		
Ves Záhořice ¹⁶⁴	15	8,5 k. 16,5 gr.	15	8,5 k. 2 gr. 1,5 d.		
Příplatek ze Záhořic	3	2,5 k. 5,5 gr.	3	24 gr.		
„Těž více jest ze Záhořic“ ¹⁶⁵	5		5	2 k. 12,5 gr.		
Ves Krušlov	14	6,5 k. 18 gr. 5,5 d.	16	6,5 k. 19 gr. 5,5 d.		
Celkem	452	85,5 k., 16,5 gr. 1 d. a 9 h.	524	79,5 k., 6 gr., 2,5 d. a 7 h.	273 dní ženné	

Tabulka 1 – Stálé platy (úrok na svatého Jiří¹⁶⁶ a svatého Václava¹⁶⁷ a robota¹⁶⁸).

Jednoroční úrok na sv. Martina (stálý plat)		
Plátce	Počet lidí/vsí	Suma
Polesné	79	2 k. 27 gr.
Předměstí	37	45 gr.
Dvory z města	5	5 gr.
Polesné ze vsí	8 vsí	2 k. 20 gr.
Celkem		5,5 k. a 7 gr.

Tabulka 2 – Stálý plat – Úrok na svatého Martina.¹⁶⁹

Jednoroční úrok na Vánoce (stálý plat)		
Vsi	Počet lidí	Suma
Ves Vnarovy	4	0,5 k. 9 gr. 1 d.
Ves Výškovice	6	52 gr. 2,5 d. 1 h.
Celkem	10	1,5 k., 1 gr., 3,5 d. a 1 h.

Tabulka 3 – Stálý plat – Úrok na Vánoce.¹⁷⁰

¹⁶² Dnešní název Škarez.

¹⁶³ Dnešní název Hoslovice.

¹⁶⁴ Dnešní název Záhoří.

¹⁶⁵ Fol. 12v, 27r.

¹⁶⁶ Fol. 2r-13r.

¹⁶⁷ Fol. 15r-27r.

¹⁶⁸ Fol. 32v-34v.

¹⁶⁹ Fol. 28r-30r.

¹⁷⁰ Fol. 30r.

Svatý Havel (stálý plat)		
Dávka	Počet vsí či osob	Suma
Úroční slepice	21 vsí	6,5 k. 12 kusů
Úroční vejce	19 osob	3,5 k. 26 kusů
Úroční sýr	18	2 gr.
Úroční oves	12 vsí	178,5 strychů
Koudel z Hoslovic	4	4

Tabulka 4 – Stálý plat – Úrok na svatého Havla.¹⁷¹

Plátce	Stálý plat			
	Úrok svatomartinský (polesné)	Vánoční úrok	Svatohavelské platy ¹⁷²	
			Slepice (kusů)	Oves (strychů)
Ves Boubská			26	30 str. 3 čtvrtě
Ves Bořanovice			20	18 str. 3 čtvrtě
Ves Trhonín			28	15 str.
Ves Vltava				
Ves Pravětín			24	24 měry
Ves Vyšovatka	Z Boubína 7,5 gr.		26	13 měr
Ves Nevešelec	20 gr. (z Boubína 7,5 gr.)		10	
Ves Skláře	26 gr.		18	
Ves Solná Lhota	24 gr. (z Boubína 12 gr.)		24	
Ves Klášterec	23 gr.		22	
Ves Lipka	20 gr.		20	
Ves Vícemile				
Ves Hravice			28	14 str.
Ves Cejsice			12	9 str.
Ves Křesanov			17	8,5 str.
Ves Modlenice			7	7 str.
Ves Cuclavice			8	4 str.
Ves Vnarovy		0,5 k. 9 gr. 1 d.	4	[4 ?]
Ves Výškovice		52 gr. 2,5 d. 1 h.	7	[7 ?]
Ves Lštění				
Ves Libotyně				
Ves Kahov				
Ves Hoštice				
Ves Škarže				

¹⁷¹ Fol. 30v-32r.

¹⁷² Mezi stálé platy u svatohavelského úroku řadíme ještě úrok z vajec, sýra a koudele, což můžeme vidět v tabulce výše (Tabulka 4).

Ves Hostlovice			39	
Ves Hodějov				
Ves Záhořice			38	
Ves Krušlov				
Celkem	2 k. 20 gr.	1,5 k. 1 gr. 3,5 d. 1 h.	6,5 k. 12 ks.	178,5 strychů

Tabulka 5 – Stálé platy – svatomartinsky, svatohavelský a vánoční úrok.

Ženná robota (stálý plat)		
Místo	Počet lidí	Dnů
Cuclavice	6	23
Pravětín	12	48
Vyšovatka	13	52
Křesanov	9	18
Cejsice	8	12
Modlenice	5	10
Boubská	14	54
Bořanovice	10	27,5
Trhonín	13	28,5
Celkem	90	273

Další robota (stálý plat)	
Z města obec	Sečení trávy.
Z města podruzi	Sečení trávy pro vsi: Skláře, Lipka, Solná Lhota, Klášterec.
Pravětínští	Sečení trávy pro ves Pravětín.

Tabulka 6 – Stálý plat – Robota.

4 Komparace s jinými urbáři

V této kapitole budeme komparovat urbáře z podobných let jako je vimperský urbář (1552). Zaměřím se na jejich obsah, zajímavost, rozdílnost a podobnost s námi zkoumaným urbářem. Důležité je zmínit, že námi zkoumaný urbář je velmi strohý, jak bylo psáno výše. Ale oproti jiným urbářům má více zaznamenaných úroků.¹⁷³ Urbář také neobsahuje více informací o jednotlivých vesnicích ani poddaných, jako je tomu v jiných urbářích.

Začneme nejstarším urbářem královského města Českých Budějovic z roku 1513.¹⁷⁴ Urbář je edičně zpracovaný. V článku také nalezneme podrobný popis zevnějšku i vnitřního obsahu této knihy. Na přelomu 15. a 16. století České Budějovice nechaly vložit držbu svých vesnic do zemských desek¹⁷⁵ – to podnítilo sepsání urbáře pro toto královské město. Byl napsán ve značně zdobném stylu. Urbář obsahuje jména poddaných a měšťanů, výměru pozemků, ale z neznámých důvodů postrádá částku, kterou byl poddaný povinen odvádět. Budějovický urbář je psán německy, občas se objeví i latinská slova.¹⁷⁶

Dále budeme komparovat urbáře z panství Zdechovice z let 1517 a 1608.¹⁷⁷ Toto panství se nachází několik kilometrů na západ od Kutné Hory. K rozboru první knihy z roku 1517 se autor článku dostává skrze informaci o sumě (tzv. taxe, tedy majetkovému odhadu panství), která sloužila ke zkonstruování výše ceny, za kterou získal nový majitel Zdeněk Lev z Rožmitálu panství Zdechovice v roce 1517. Samotná odhadovaná cena vycházela z tzv. stálých platů, tj. hodnoty povinností (peněžních, naturálních i robotních), kterými byli poddaní podle urbáře povinni vrchnosti, a z odhadu výše ceny dominikálního majetku. „*Výše těchto tzv. stálých platů byla základem výpočtu jedné části hodnoty panství, zahrnující rustikální majetek.*“¹⁷⁸ Dále autor článku uvádí, že dané výpočty robotních povinností poddaných byly převedeny na peněžní hodnotu. Byla to tzv. reluce, kterou poddaní přímo odváděli vrchnosti anebo sloužila jako odhad ceny. Poměr vypadal následovně: „*1 den roboty = 2 groše české, 1 slepice = 1 groš český, 1 kopa vajec = 1 groš český.*“¹⁷⁹ Ve vimperském urbáři se tyto naturální dávky nepřepočítávaly na groše, ale jsou uváděny v kusech a kopách. Pokud se podíváme do

¹⁷³ Jedná se o úrok svatojiřský, svatohavelský, svatováclavský, jednorocní vánoční, svatomartinský a další specifický plat z mlýnů společně se soupisem roboty.

¹⁷⁴ DVOŘÁKOVÁ, Květoslava, KOVÁŘ, Daniel. Nejstarší urbář královského města Českých Budějovic z roku 1513. In: Staré Budějovice 2005, č. 1, s. 171-186.

¹⁷⁵ Titíž s. 171.

¹⁷⁶ Titíž. 174-185.

¹⁷⁷ P. VOREL, Urbáře.

¹⁷⁸ Týž, s. 114.

¹⁷⁹ Týž, s. 114.

zdechovického urbáře, jeho roční renta z rustikálních gruntů činila dle urbáře 73 kop 35,5 groše 2,5 denáru českých – do této sumy je počítán plat z gruntů, z Labe, slepic, dní roboty a trhání konopí záhonů.¹⁸⁰ Dále se v urbáři nachází souhrn cen dominikálních nemovitostí na panství Zdechovice roku 1517, do kterých jsou započítaná orná pole, louky, lesy, rybníky, rybníčky, haltýř, podací kostelní, panské sídlo a režijní podniky. Bohužel opět se v našem urbáři nenachází výměra jednotlivých lesů, luk a polí, jako je tomu v komparovaném urbáři, ale přesto jsou v něm zmíněny alespoň úroky z pivovaru, dvorů, les a niv. Přímo ve městě Zdechovice bylo k roku 1517 10 hospodářů, kteří robovali 18 dní. Ve Chvaleticích bylo 18 hospodářů, kteří 20 dní robovali. V roce 1608 počet ve městě Zdechovice klesl na 8 hospodářů – 16 dní roboty ženné. Ve městě Chvaldice byl stejný počet hospodářů, kteří robovali 16 dnů roboty ženné.¹⁸¹ Pokud se podíváme do našeho urbáře panství Vimperk, uvidíme poměrně rozdílná čísla. V Bořanovicích, které patří pod panství Vimperk, robovalo 10 poddaných celkově 27,5 dne, tedy téměř o 10 dní více, než je tomu v komparovaném urbáři.¹⁸² Dále ve vsi Boubská robovalo 14 poddaných neuvěřitelných 54 dní – což je dvakrát více než tomu bylo ve Chvaleticích u Zdechovic a k tomu ještě s menším počtem robotníků.¹⁸³ Ostatní zmíněné vsi patřící do panství Zdechovice se již tolik v počtu roboty a hospodářů neliší od vsí na panství Vimperk. Zajímavou informací je, že na panství Zdechovice 8 vsí (v roce 1608 pouze 7 vsí) odvádělo přibližně 60 až 76 kop českých grošů.¹⁸⁴ Oproti tomu poddaní ze 21 vsí na panství Vimperk odváděli kolem 79 až 85 kopy grošů českých.

Další zkoumanou knihou je urbář města a panství Heřmanův Městec z roku 1572.¹⁸⁵ Urbář obsahuje některé pasáže, které v našem vimperském urbáři chybí. Jedná se například o soupis stávajícího příslušenství, běžný plat Židů a soupis lesů a rybníků na městském panství nebo poplužní dvůr v Klešicích. Obsahuje ale i mnoho stejných oddílů, jako je renta ze vsí, běžné platy z pivovaru, masných krámů a podruhů. Renta totiž v komparovaném urbáři měla sloužit k výpočtu základní hodnoty majetku panství. Vorel také vysvětluje, proč se v urbáři nachází jen nejstěžejnější sumy a zápisy – je to z důvodu toho, že majitel nesouhlasil s prodejem panství a dalších vsí, a tak nechal do knihy zapsat jen nezbytně nutné příslušenství majetku, aby se hodnota panství zdála co nejnižší (chybí zde například hodnota dvorů na panství). Celková roční výše úroků na panství heřmanoměsteckém činila přibližně 271 kopy. Na panství Vimperk to

¹⁸⁰ P. VOREL, Urbáře, s. 115.

¹⁸¹ Týž, s. 125.

¹⁸² Fol. 34r.

¹⁸³ Fol. 34r.

¹⁸⁴ P. VOREL, Urbáře, s. 130-131.

¹⁸⁵ P. VOREL, Urbář.

činilo 172,5 kopy grošů českých, 1,5 groše, a 17 haléřů. Celkem 141 poddaných v Heřmanově Městci odvádělo při úroku svatojiřském a svatohavelském přibližně 37 až 43 kop grošů českých.¹⁸⁶ Oproti tomu město Vimperk odvádělo přibližně 3 kopy grošů českých za 93 lidí při prvním úroku a 127 lidí odvádělo stejný počet kop grošů českých při druhém úroku. Zbylých 13 vesnic na panství heřmanoměsteckém odvádělo kolem 0,5 až 7 kopy grošů českých za 7 až 19 poddaných, což již více cenově odpovídá i našemu vimperskému urbáři. Dále se v urbáři pro Heřmanův Městec nachází zmiňovaný jmenný seznam lesů a rybníků, a soupis všech vesnic a měst pod panstvím heřmanoměsteckým.¹⁸⁷

Zajímavým pramenem je také nejstarší urbář panství Vysoký Chlumeč z roku 1604, který je o více než 50 let mladší než náš urbář.¹⁸⁸ Námí zkoumaný urbář je oproti tomu z roku 1604 detailnější, obsahuje více úroků a dávek. Pro srovnání, urbář z panství Vysoký Chlumeč obsahuje celkem 42 vsí a 2 městečka – Vysoký Chlumeč a Sedlčany. Naproti tomu náš vimperský urbář uvádí, že na panství vimperském bylo 18 vsí a město Vimperk. Svatojiřský úrok z vysokochlumského panství činí 284 kop, 14 grošů a 5,5 denárů.¹⁸⁹ Urbář z panství Vimperk uvádí celkovou sumu za svatojiřský úrok 85,5 kop, 16,5 groše 1 denár a 9 haléřů. Poměr mezi počtem vesnic a celkovou sumou za svatojiřský úrok je v obou urbářích podobný. Ve vimperském urbáři nalezneme údaj o tom, že 90 lidí z 9 vesnic robotovalo celkově 273 dnů (roboty ženná). Naproti tomu na panství Vysoký Chlumeč lidé robotovali pouze po dobu 112 dnů roboty ženné a 18 dní roboty sečné, dohromady tedy 130 dnů roboty. Vzhledem k tomu, že se Vimperk nachází ve vyšší nadmořské výšce, nebyla a není zde možnost pěstovat obilniny v hojném počtu. To se pravděpodobně projevilo i na počtu úročních slepic, kterých je v urbáři pro Vimperk uvedeno 402 kusy (6,5 kop a 12 kusů), zatímco urbář pro panství Chlumeč z roku 1604 uvádí celkem 1028 kusů (17 kop a 8 kusů).¹⁹⁰

¹⁸⁶ P. VOREL, Urbář, s. 265-267.

¹⁸⁷ Týž, s. 274.

¹⁸⁸ M. RYANTOVÁ, Nejstarší urbář.

¹⁸⁹ Týž, s. 232.

¹⁹⁰ Týž.

Závěr

Práce měla za cíl analyzovat vimperský urbář, přiblížit historii Vimperka a jeho okolí, dále komparovat časově nebo lokalitou podobné urbáře, společně se sepsáním výše jednotlivých platů a dávek.

Ke shromáždění zjištěné výše stálého a běžného platu společně s naturálními dávkami slouží příložené a popsané tabulky, které byly rozebrány v samotném textu práce. Tabulky obsahují jednotlivé sumy urbárních úroků (tj. svatojiřský, svatováclavský, svatohavelský a svatomartinský úrok). Dále vánoční berně a naturální dávky s běžnými platy.

Dále práce přiblížila šest urbářů, které jsou svou datací, nebo lokalitou podobné vimperskému urbáři z roku 1552. Důraz byl kladen na rozdílnost v úrocích a naturáliích, dále v počtu obyvatel a rozmanitosti obsažených dat.

V kapitole o vnější a vnitřní charakteristice vimperského urbáře byl kladen zřetel na různorodost a nejednotnost písarského stylu, na druh písma a jeho podobu. Byla zjištěna nesourodost ductu a modulu písma. Také byly rozebrány nadpisy jednotlivých oddílů, které písař na rozdíl od samotného textu zapisoval více krasopisně. Číslování stran a listů v urbáři je novodobě paginováno a foliováno.

V komparaci, a zároveň ve vnitřní charakteristice urbáře jsme zjistili, že zkoumaný urbář neobsahuje doplňující informace o jednotlivých úrocích a platech a neuvádí ani výměru usedlostí a pozemků a jakékoliv informace o panství Vimperk. Zápisy jsou nepřehledné a někdy se objevují také přeškrtnutá slova, která brání přečtení některých jmen nebo údajů (např. sumy).

Seznam literatury

Pramen:

Urbář pro panství Vimperk z roku 1552 (SOA Třeboň – oddělení Český Krumlov, fond Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IID 7 G beta No 2).

Sekundární prameny:

Urbář pro panství Bechyně, Choustník, Želeč, Tábor a Vimperk z roku 1581 (SOA Třeboň – oddělení Český Krumlov, fond Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IID 7 G beta No 4).

Literatura:

INAM-STERNEGG, Karl Theodor von. Über Urbarien und Urbarialaufzeichnungen. Archivalische Zeitschrift 2, 1877, s. 26.

BÖHM, Jaroslav. Naše nejstarší města. Výhledy do pravěku evropského lidstva. Praha: Společnost čs. prehistoriků, 1946.

BŮŽEK, Václav. Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách. Monographia Historica Bohemica. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1989.

DVOŘÁKOVÁ, Květoslava, KOVÁŘ, Daniel. Nejstarší urbář královského města Českých Budějovic z roku 1513. In: Staré Budějovice 2005, č. 1, s. 171-186.

FRANCK, Sebastian: Weltbuch spiegel vnd bildtnis des gantzen Erdtbodens, Ulm, Verlag: Varnier, Erscheinungsjahr: 1542, Anzahl Seiten: 500, Signatur: Res/2 Germ.g. 25#Beibd.1.

GRAUS, František. Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. Studie a prameny (ČSAV). Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957.

HAAS, Antonín. Soupis privilegií měst a městeček v Jihočeském kraji, Archivum Trebonense 1973, s. 89-216.

HAJNÍK, Roman. Vimperk. Praha – Litomyšl 2007.

HAUBERTOVÁ, Květoslava. Soupis západočeských urbářů: 2. pol. 13. století - 1773. [Plzeň]: Nava, 1994.

HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav, KAŠPAR, Jaroslav. Vademecum pomocných věd historických. 3. opr. a dopl. vyd. Jinočany: H & H, 2002, s. 184.

HOFMANN, Gustav. Metrologická příručka, pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Sušice 1984.

JANČÁREK, Petr. Populační vývoj českých zemí v předbělohorském období a problematika jeho studia, Historická demografie 12, 1987, s. 125-136.

- JIRÁSEK, Jiří. Urbáře jako pramen pro poznání předbělohorské vesnice, ČMM 79, 1960, s. 112-128.
- JOHN, Josef. Vimperk: Město pod Boubínem. České Budějovice 1979.
- KALNÝ, Adolf. Soupis urbářů jihočeských archivů: 1378-1773. Inventáře, katalogy a tematické rejstříky k fondům jihočeských archivů. [České Budějovice]: Krajská správa SNB v Českých Budějovicích, 1975.
- KRPÁLKOVÁ, Iveta. Světelské panství ve světle Trčkovského urbáře z roku 1591 [Online]. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2021. Dostupné z: <https://theses.cz/id/3i8oqq/>. [cit. 2024-04-22].
- KUBA, Jiří, ŠIMEK, Tomáš. Soupis východočeských urbářů: 2. polovina 13. století - 1776. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 1997.
- KUBŮ, František. Zlatá stezka: historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 2. Úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice – Prachatice 2007.
- KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 8. díl: V-Ž. Praha 2011.
- KUTHAN, Jiří. Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny třináctého století. České Budějovice: Růže, 1972.
- LEDVINKA, Václav. Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice Českých zemí v předbělohorském období, Folia historica Bohemica 11, 1987 103-132.
- MAUR, Eduard. Zamyšlení nad dosavadními výsledky evidence urbářů v České republice. In: Sborník archivní prací 54, 2004, č. 2, s. 721-735.
- NOVÝ, Rostislav. Nejstarší český urbář z let 1283-84. In: Československý časopis historický. Praha: Historický ústav ČSAV 8 [58], č. 2, 1960, s. 210-227.
- NOVÝ, Rostislav. Studie o předhusitských urbářích I. In: Sborník historický: 13. 1965, s. 7.
- PROFOUS, Antonín, ŠMILAUER, Vladimír a SVOBODA, Jan. Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1.-5. díl, 1947, s. 730.
- RYANTOVÁ, Marie. Nejstarší urbář panství Vysoký Chlumeck z roku 1604. In: Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (edd.), Seminář a jeho hosté. Sborník k šedesátým narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, CSc., Praha 1992, s. 227-236.
- ŘEZNÍČEK, Jan. Moravské a slezské urbáře po 1372, před 1407-1771 (1849): katalog. 1. vyd. Praha: Odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR, 2002.
- SALABA, Josef. Příspěvky ke kritice urbářů pozemkových aj. knih, katastrů, map, starých účtů atd., Selský archiv, 14, 1921.
- SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze království českého. Praha: F. Šimáček, 1897.
- SEDLÁČEK, August. Místopisný slovník historický Království českého. Praha: Argo, 1998.

ŠEBÁNEK, Jindřich, FIALA, Zdeněk, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (edd.). Česká diplomatika do roku 1848. Praha 1971.

STARÝ, Václav. K počátkům Vimperka, in: JSH roč. 37, č. 2, 1968, s. 115-119.

ŠUSTA, Josef. Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen, SB, Wien 138/8, 1898.

TOMEK, Václav Vladivoj. Urbář kláštera Strahovského složený roku 1410, Památky archeologické a místopisné, č. 2, 1857, s. 72-88.

TUREK, Adolf, GROBELNÝ, Andělín. Soupis urbářů ostravského kraje: 15. - 18. století. Opava: Ostravské tiskárny, 1954.

VOREL, Petr. Urbář města a panství Heřmanův Městec z roku 1572. In: Východočeský sborník historický Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích 2, (1992,) s. 238-274.

VOREL, Petr. Urbáře panství Zdechovice z let 1517 a 1608 a jejich pramenná hodnota pro výzkum hospodářského vývoje malých východočeských dominií Východočeský sborník historický, 2011, vol. 2011, no. 19, s. 105-146.

Wigand's Conversations-Lexikon für alle Stände. Otto Wigand, Leipzig 1849.

Seznam příloh

Seznam obrázků:

Obrázek 1 – Rozsah panství Vimperk v roce 1552.

Obrázek 2 – Ukázka zapsání sumy s hodnotou půl groše.

Obrázek 3 – Průběh tří větví Zlaté stezky.

Obrázek 4 – Rekonstrukce trasy Vimperské větve Zlaté stezky od státních hranic do Vimperka.

Obrázek 5 – Pozůstatek Vimperské větve Zlaté stezky v okolí Kubovi Huti – tzv. Kubohuťský systém.

Obrázek 6 - Listina povyšující Vimperk na město 1479.

Obrázek 7 – Detail na šitou vazbu a její uvázání.

Obrázek 8 – Přední strana samotného urbáře již vyjmutého z obalu.

Obrázek 9 – Vnitřní dvojstrana (9v-10r), která ukazuje vnitřní strukturu urbáře.

Obrázek 10 – Závěr urbáře s textem týkajícím se dávek z mlýnů a mýto ve městě (fol. 35v).

Seznam tabulek:

Tabulka 1 – Stálé platy (úrok na svatého Jiří a svatého Václava a robota).

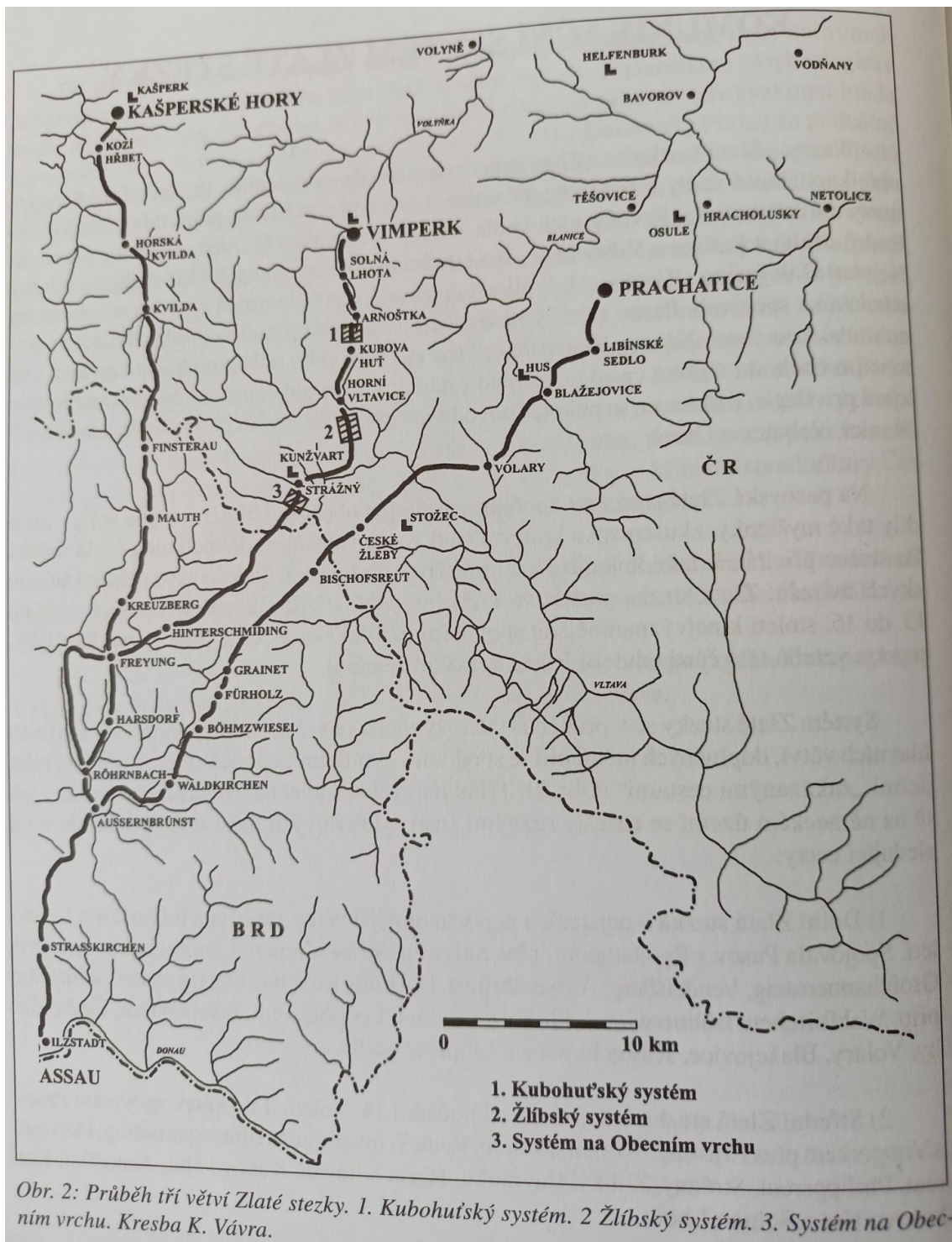
Tabulka 2 – Stálý plat – Úrok na svatého Martina.

Tabulka 3 – Stálý plat – Úrok na Vánoce

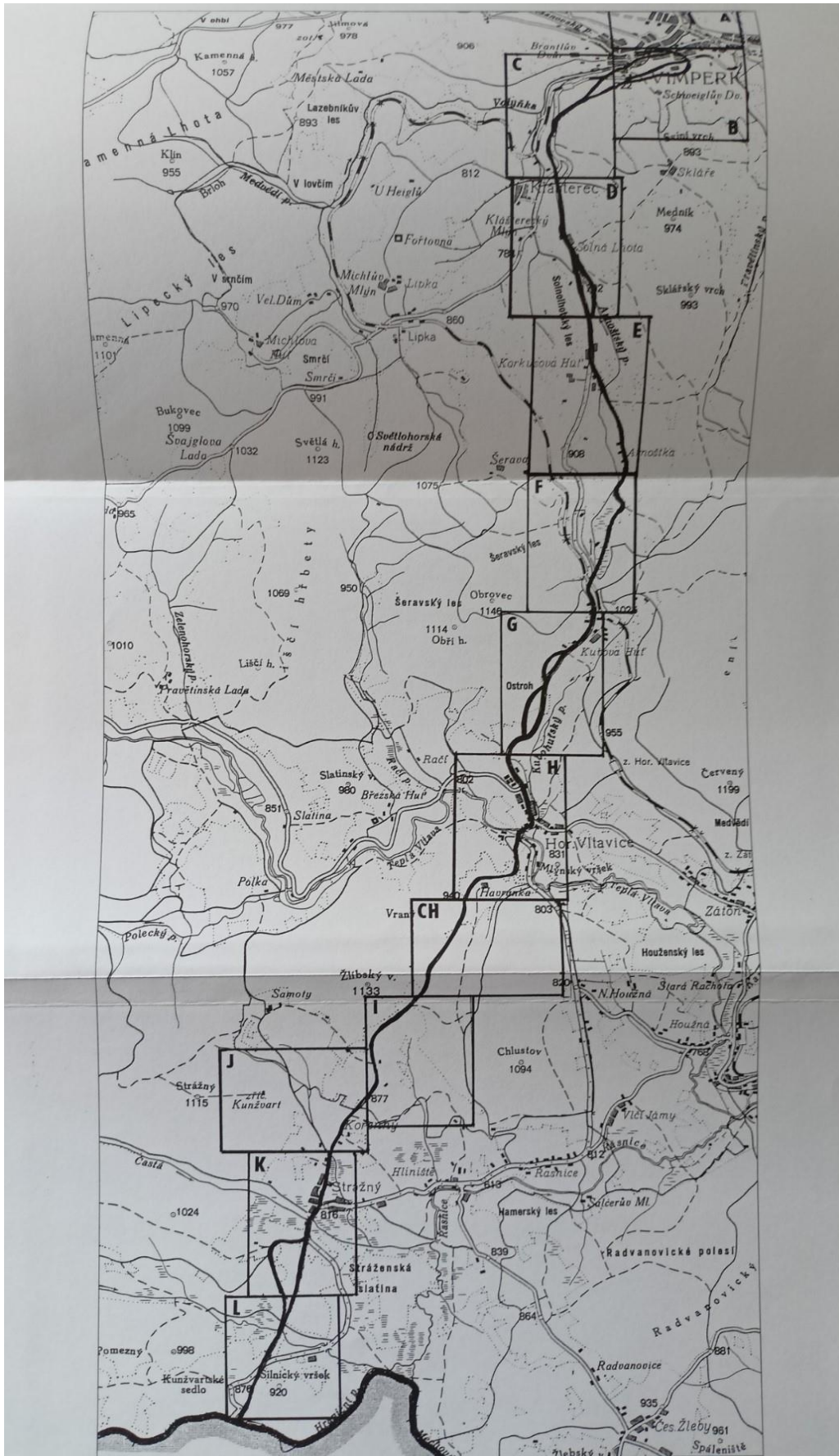
Tabulka 4 – Stálý plat – Úrok na svatého Havla.

Tabulka 5 – Stálé platy – svatomartinsky, svatohavelský a vánoční úrok.

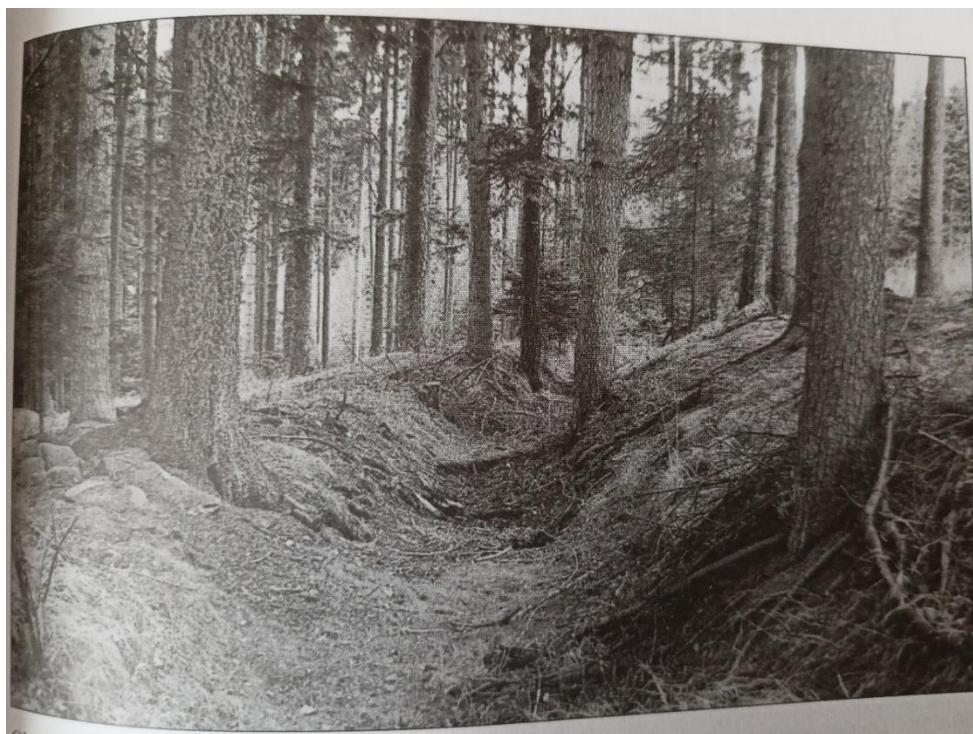
Tabulka 6 – Stálý plat – Robota.

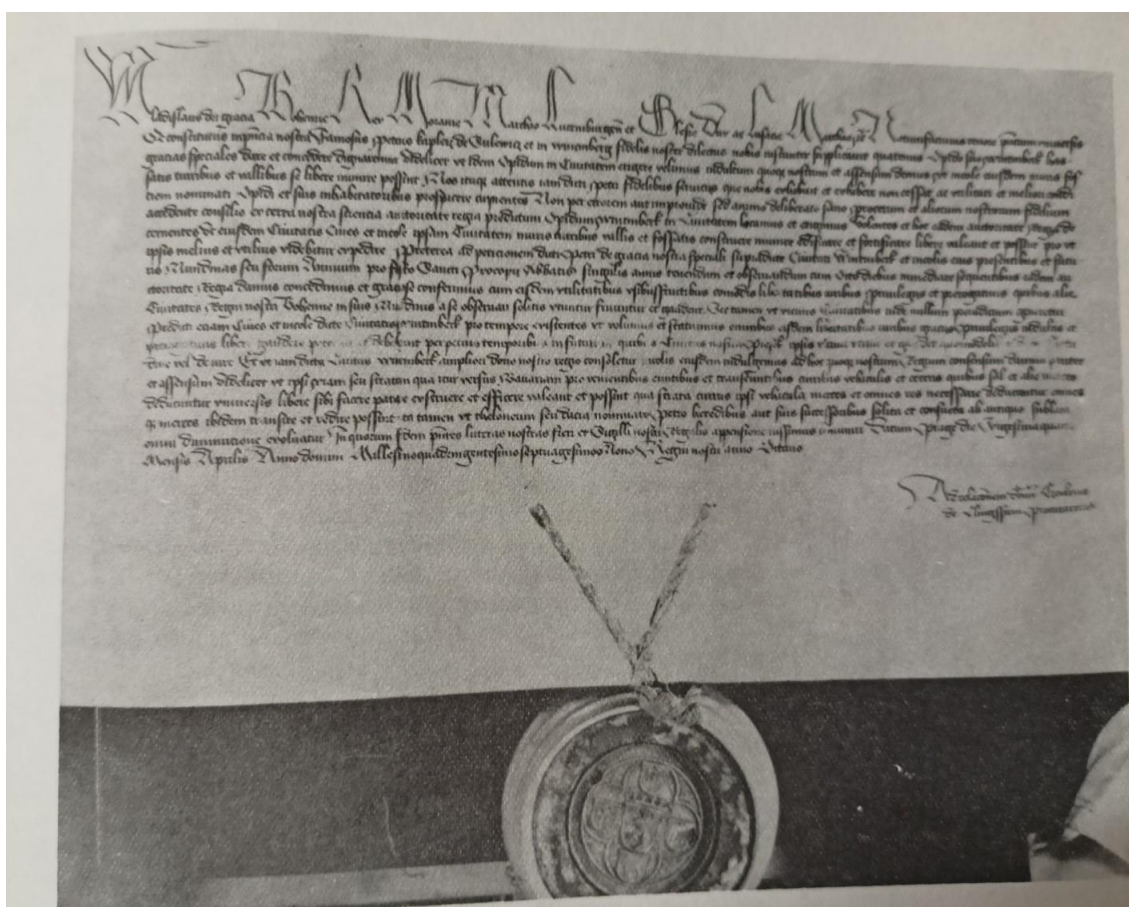
Obrázek 3 – Průběh tří větví Zlaté stezky.

Obrázek 4 – Rekonstrukce trasy Vimperké větve Zlaté stezky od státních hranic do Vimperka.

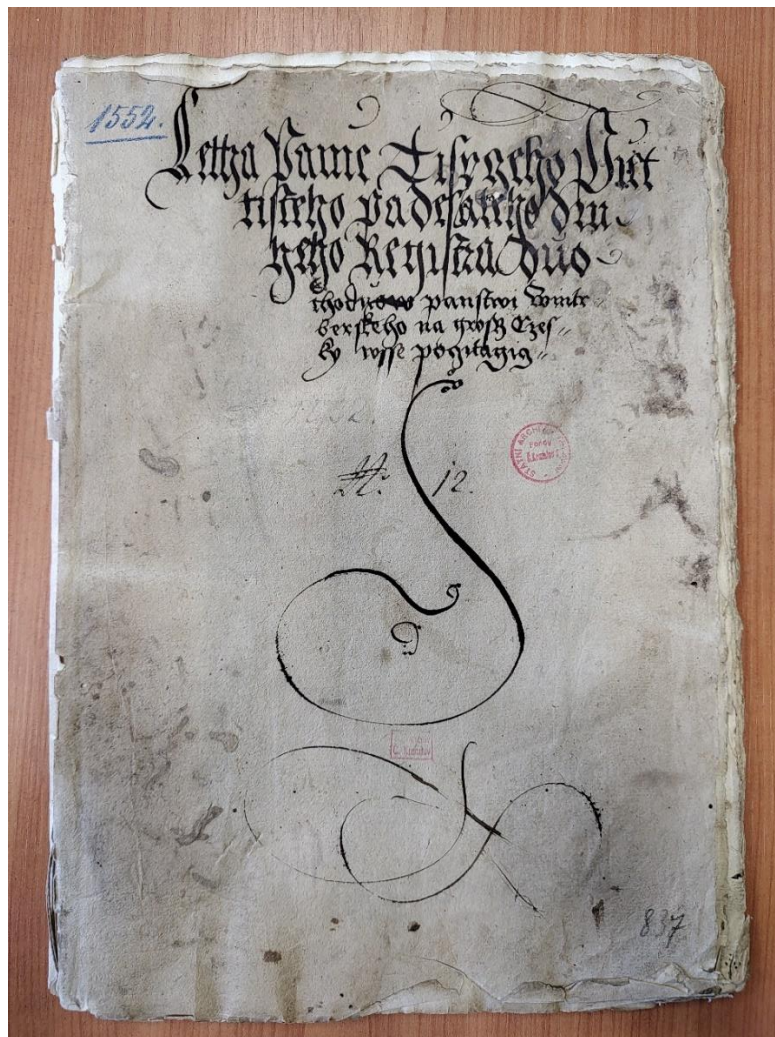
Obrázek 5 – Pozůstatek Vimperské větve Zlaté stezky v okolí Kubovi Huti – tzv. Kubohuťský systém.

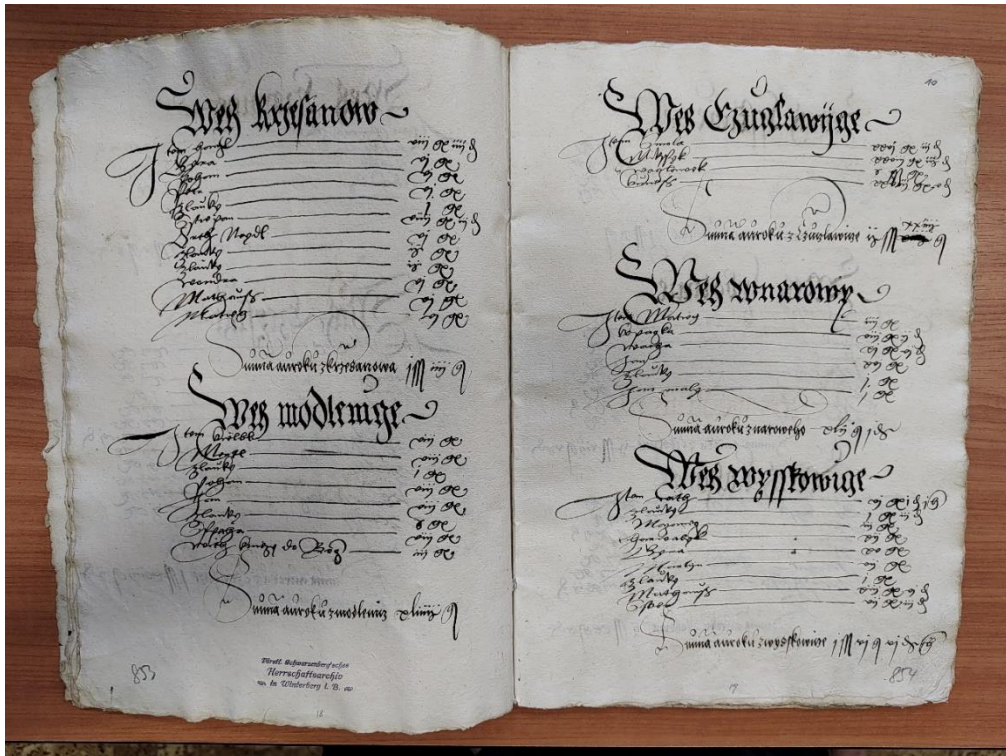
Obrázek 6 - Listina povyšující Vimperk na město 1479.

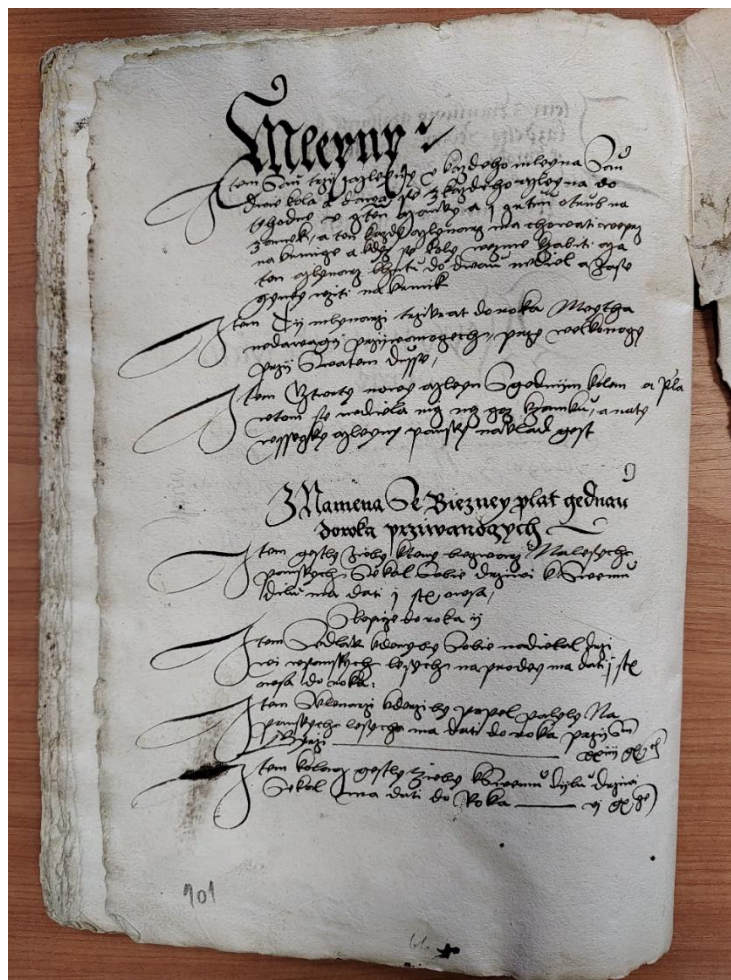
Obrázek 7 – Detail na šitou vazbu a její uvázání.

Obrázek 8 – Přední strana samotného urbáře již vyjmutého z obalu.

Obrázek 9 – Vnitřní dvojstrana (9v-10r), která ukazuje vnitřní strukturu urbáře.

Obrázek 10 – Závěr urbáře s textem týkajícím se dávek z mlýnů a mýto ve městě (fol. 35v).